

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z. Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ
A PROBLÉMY PŘI JEHO REALIZACI
POHLEDEM PRACOVNÍKŮ MÍST VÝKONU
TRESTU**

Autor práce: Magdalena Vokáčová, DiS.

Studijní program: Bezpečnostně právní činnost

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Hála

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, z. ú.
Žižkova tř. 1632/5b, 370 01 České Budějovice

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Magdalena Vokáčová, DiS.

Studijní program: Bezpečnostně právní činnost

Forma studia: Kombinovaná

Místo studia: Příbram

Název bakalářské práce: Trest obecně prospěšných prací a problémy při jeho realizaci pohledem pracovníků míst výkonu trestu

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Community Service Punishment and Problems in its Implementation from the Point of View of Prison Staff

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jaroslav Hála

Datum zadání bakalářské práce: prosinec 2024

Cíle bakalářské práce:

Hlavním cílem bakalářské práce je zhodnotit problémy a překážky při realizaci trestu obecně prospěšných prací z pohledu pracovníků míst výkonu trestu a navrhnout konkrétní opatření ke zvýšení efektivity a společenského dopadu výkonu tohoto trestu.

Vedlejšími cíli práce jsou identifikovat výzvy a příležitosti při výkonu trestu obecně prospěšných prací, zjistit zkušenosti respondentů s dosavadními postupy a procesy na místech výkonu trestu a navrhnout opatření ke zlepšení znalostí, schopností a přístupů pracovníků, stejně jako ke zvýšení motivace odsouzených k vykonání trestu.

Student: Magdalena Vokáčová, DiS.	6.12.24 datum	podpis
Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Hála	9.12.24 datum	podpis

Schvaluji zadání bakalářské práce:

Vedoucí katedry: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.	12.12.2024 datum	podpis
Prorektor pro studium a vnitřní záležitosti: doc. PhDr. Miroslav Sapík, Ph.D.	11.12.2024 datum	podpis
Rektor: doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D.	20.1.2025 datum	podpis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v elektronické podobě ve veřejně přístupné části infodisku VŠERS, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucího a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce systémem na odhalování plagiátů.

.....

Magdalena Vokáčová, DiS.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Jaroslavu Hálovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

VOKÁČOVÁ, M. *Trest obecně prospěšných prací a problémy při jeho realizaci pohledem pracovníků míst výkonu trestu: Bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2025. 71 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jaroslav Hála.

Klíčová slova: Trest obecně prospěšných prací, alternativní trest, výkon trestu, restorativní justice

Trest obecně prospěšných prací (OPP), jenž je nedílnou součástí agendy Probační a mediační služby ČR, přináleží k nejstarším alternativním trestům. V českém právním řádu je tato varianta k trestu odnětí svobody zakotvena již od roku 1996. Práce vykonávané v rámci trestu OPP musí vykazovat charakter práce k veřejně prospěšným účelům ve prospěch poskytovatele OPP, jímž může nejen stát, kraj či obec, ale i právnická osoba zabývající se např. ochranou životního prostředí. Bakalářská práce je zaměřena na analýzu procesu výkonu trestu OPP z pohledu a přístupu pracovníků míst jeho výkonu. Prostřednictvím kvalitativního výzkumného šetření mezi participujícími pracovníky jsou získávány poznatky přispívající k identifikaci situace a získání poznatků, které následně pomohou lépe definovat problémy a výzvy, s nimiž se pracovníci setkávají, a dokumentovat jejich řešení v běžné praxi. V závěru jsou navržena opatření směřující k postupnému vyřešení identifikovaných problémů. Výsledky a zjištění mohou přispět ke zlepšení efektivity a účinnosti výkonu trestu OPP a jeho přínosu pro společnost.

ABSTRACT

VOKÁČOVÁ, M. *Community Service: Challenges in Implementation as Seen by Correctional Facility Staff: Bachelor thesis*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, 2025. 71 pp. Supervisor: PhDr. Jaroslav Hála.

Keywords: Community service, alternative sentence, serving the sentence, restorative justice

Community service (CSR), which is an integral part of the agenda of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic, is one of the oldest alternative punishments. This variant of imprisonment has been enshrined in the Czech legal system since 1996. Work performed as part of a CSR sentence must be of a nature of work for public benefit for the benefit of the CSR provider, which can be not only the state, region or municipality, but also a legal entity dealing with, for example, environmental protection. The bachelor's thesis is focused on the analysis of the process of serving a CSR sentence from the perspective and approach of workers at the places of its execution. Through a qualitative research survey among participating workers, knowledge is obtained that contributes to identifying the situation and obtaining knowledge that will subsequently help to better define the problems and challenges that workers encounter and document their solutions in everyday practice. In conclusion, measures are proposed aimed at gradually resolving the identified problems. The results and findings can contribute to improving the efficiency and effectiveness of the CSR sentence and its benefits to society.

OBSAH

Úvod.....	9
1 Cíl a metodika bakalářské práce	11
2 Současný stav řešené problematiky	14
2.1 Alternativní trest a jeho význam	14
2.1.1 Penologické základy alternativních trestů.....	16
2.1.2 Druhy alternativních trestů.....	17
2.1.3 Možné negativní důsledky ukládání alternativních trestů.....	20
2.2 Platná právní úprava alternativních trestů.....	22
2.3 Restorativní justice.....	24
2.4 Trest obecně prospěšných prací	26
2.4.1 Probační a mediační služba a její úkoly související s výkonem trestu obecně prospěšných prací	27
2.5 Legislativní podklad trestu obecně prospěšných prací.....	29
2.5.1 Základní legislativní ustanovení	29
2.5.2 Podmínky uložení trestu obecně prospěšných prací	30
2.5.3 Rozsah trestu obecně prospěšných prací.....	30
2.5.4 Výkon trestu obecně prospěšných prací.....	31
2.5.5 Nařízení výkonu, odklad, přerušení a upuštění od výkonu trestu	32
2.6 Problémy spojené s uplatňováním trestu obecně prospěšných prací	35
2.6.1 Hlavní problémy při uplatňování trestu obecně prospěšných prací	35
2.6.2 Možná řešení zefektivnění uplatňování trestu OPP	37
3 Vlastní výzkum.....	40
3.1 Realizace výzkumu	40
3.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	44
3.3 Etika výzkumu	46
3.4 Výsledky	47
3.4.1 Nejčastější problémy a překážky spojené s praktickou realizací výkonu trestu obecně prospěšných prací	48
3.4.2 Budoucí výzvy a příležitosti.....	53
3.4.3 Budoucí výzvy a příležitosti.....	55

4	Diskuse	57
	Závěr.....	63
	Seznam použitých zdrojů.....	64
	Seznam zkratek.....	69
	Seznam příloh.....	70

ÚVOD

Trest obecně prospěšných prací (dále již jen „OPP“) představuje alternativní formu trestu spočívající v reintegraci pachatelů do společnosti prostřednictvím vykonávání činností a aktivit prospěšných a žádoucích pro společnost. Tento typ trestu, jemuž je věnována prezentovaná bakalářská práce, se z pohledu odborné i laické veřejnosti jeví jako výrazně humánnější a v mnoha ohledech efektivnější a společenským zájmům a potřebám lépe vyhovující způsob, kterak dát pachateli možnost napravit to, co bylo trestným činem narušeno, a zároveň přinést prospěch společnosti jako celku. Úspěšné a pro společnost přínosné dokončení výkonu tohoto alternativního trestu odsouzeným ovšem závisí na mnoha dílčích faktorech, včetně kvalitního výběru pachatelů vhodných pro výkon trestu OPP, prokázání zájmu obviněného o spolupráci s pracovníkem probační a mediační služby (dále již jen „PMS“), který dokáže s vysokou úspěšností posoudit vhodnost trestu pro obviněného, výměry této sankce atp.

Z hlediska tematického směřování a struktury je tato bakalářská práce tradičně rozdělena do dvou základních částí, a to na část teoretickou a výzkumnou. V první teoretické části je pojednáno zejména o současném stavu a případných problémech ukládání trestu OPP. Problematika trestu OPP je představena také z pohledu Probační a mediační služby České republiky (dále již jen „PMS ČR“), která spolupracuje s odsouzenými vykonávajícími OPP. Uvedeny a vysvětleny jsou všechny základní pojmy, které s výkonem trestu OPP přímo souvisejí, od základní definice alternativního trestu až po výhody trestu OPP. Jádrem teoretické části předkládané práce je tak obecné pojednání o alternativních trestech, tj. trestech nespojených s odnětím svobody. Maximální prostor je poskytnut zejména otázce trestu OPP, jenž odsouzenému nabízí možnost vlastní aktivitou a iniciativou odčinit své trestní jednání. Představena je platná právní úprava jmenovaného institutu v ČR, zákonné předpoklady jeho ukládání a určující a nezastupitelná úloha PMS ČR v rámci zajištění výkonu tohoto trestu. Bližší pozornost je věnována také některým současným problémům a výzvám při uplatňování a využívání trestu OPP.

Ve druhé (výzkumné) části je nejprve uvedena základní charakteristika výzkumného souboru (respondentů) a metod, které byly použity. Následně jsou stručně představeny participující organizace, s jejichž pracovníky, kteří mají na starosti odsouzené vykonávající trest OPP, bylo realizováno vlastní výzkumné šetření v podobě osobně vedených polostrukturovaných rozhovorů. Sledovaným záměrem bylo získat

relevantní informace týkající se příslušné oblasti výzkumného šetření, nahlédnout do každodenní praxe a myšlenek pracovníků organizací participujících na dané problematice, vyhodnotit a formulovat silné a slabé stránky, identifikovat aktuální a/nebo potenciální problémy, poukázat na možné překážky a bariéry vyskytující se v procesu realizace výkonu trestu OPP a zjistit, do jaké míry považují respondenti trest OPP za vhodný, účelný a v praxi efektivně a dostatečně využitelný a využívaný alternativní trest. V první fázi byla získaná data nejprve podrobena tematické analýze. Následoval výběr dílčích témat, přičemž realizované rozhovory byly dále analyzovány a popisovány pomocí tzv. otevřeného kódování. V závěru bakalářské práce je vyhodnoceno a komentováno, zda se stanovené cíle a úkoly práce podařilo naplnit a výzkumné šetření realizovat v souladu se stanovenou metodikou.

Výsledky, zjištění a závěry této bakalářské práce mohou být přínosem a přispěním pro všechny ty, kteří mají zájem nahlédnout na aktuální problémy a perspektivy ve výkonu trestu OPP. Své využití případně nalezne také mezi pracovníky organizací, kteří pracují s osobami vykonávajícími trest OPP a kteří se mohou prostřednictvím této práce seznámit se zkušenostmi, přístupy a postoji svých kolegů. Studentům práce pomůže ještě více prohloubit již získané znalosti a získat komplexnější přehled informací o zkoumané problematice. Rozhovory provedené s pracovníky navíc poskytují velmi praktické informace a obohacují povědomí studentů a rozšiřují zájem o tematiku trestu OPP. Jelikož bylo v rámci rozhovorů mimo jiné zjišťováno, jakými problémy a překážkami se pracovníci v praxi nejčastěji zabývají, přináší práce také praktická řešení jejich zvládání a řešení. Získaná data posléze umožní porovnat hlavní teoretické poznatky se zjištěními z realizovaného výzkumného šetření a lépe tak porozumět praktickému fungování a směřování tohoto alternativního institutu.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Hlavním cílem bakalářské práce je v kvalitativní rovině analyzovat a zhodnotit problémy, výzvy, překážky a příležitosti související s realizací trestu OPP z pohledu pracovníků míst výkonu trestu a navrhnout konkrétní opatření ke zvýšení efektivity a společenského dopadu jeho výkonu. Za účelem dosažení hlavního cíle bylo nutné soustředit se na splnění dílčích cílů výzkumu. Dílčí výzkumné cíle vydefinované z hlavního cíle: 1. V kontextu výkonu obecně prospěšných prací identifikovat a objasnit výzvy – problémy i příležitosti – s jejich výkonem přímo spjaté. 2. Získat, zpracovat, analyzovat a transformovat postoje, názory a reálnou zkušenost respondentů s běžně zavedenými postupy a procesy na místech výkonu trestu. 3. Navrhnout odpovídající soubor opatření pro: a) zlepšení znalostí, dovedností, schopností a přístupu pracovníků k pracovnímu výkonu, b) pro zvýšení motivace odsouzených k vykonání trestu.

Z hlediska struktury je bakalářská práce členěna do dvou základních částí, na část teoretickou a výzkumnou. V teoretické části je s využitím poznatků z odborné literatury a v souladu s platnou právní úpravou nastíněn současný stav výkonu trestu OPP, včetně jeho platné právní úpravy. Jmenovány jsou formy alternativních trestů, přičemž je podrobně vysvětleno, za jakých podmínek lze daný trest uložit. Dále je zde specifikován jeho rozsah, výkon, možnost odkladu, přerušení a upuštění trestu. Blíže představena je také činnost PMS ČR. Pozornost je zaměřena taktéž na možné problémy a výzvy při uplatňování trestu OPP. Teoretické poznatky budou následně využity v praktické části této práce, přičemž bude zjišťována jejich vzájemná provázanost.

V rámci praktické části práce jsou prezentovány individuální rozhovory vedené s pracovníky organizací, které jsou významnými aktéry trestní politiky ČR, neboť dlouhodobě působí jako místa výkonu trestu OPP. Informace o problematice spojené s praktickým výkonem tohoto trestu pod pohledem odpovědných pracovníků byly získávány pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor a následná analýza dat formou otevřeného kódování představují efektivní metodologický základ pro kvalitativně zaměřený výzkum, zejména pokud je záměrem šetření odhalovat důvody, souvislosti, hledat příčiny či zachytit, popsat a porozumět zkušenostem účastníků výzkumu. Polostrukturovaný rozhovor byl jako technika sběru dat zvolen zejména proto, že umožňuje kombinovat pevnou strukturu (tj. stavět na dopředu připravené koncepci, záměru a cíli rozhovoru) se strukturou volnou (tj. využít prostor pro kladení doplňujících, předem nepřipravených otázek a pro vzájemnou komunikační interakci, což umožňuje

téma posouvat a rozšiřovat, pakliže dojde k nějakému zajímavému zjištění, jež je nutné dále vysvětlit). Výhodou je také flexibilita, relativně snadná volba výzkumných otázek a přirozenost respondentů.¹

V prezentovaném výzkumu je využívána interpretativní fenomenologická analýza (z angl. *interpretative phenomenological analysis*, dále jen zkráceně „IPA“), jež se zaměřuje na hlubší porozumění individuální zkušenosti respondentů. Cílem této metody je zjistit, jak respondenti interpretují své osobní prožitky a jaký jim přisuzují osobní význam a smysl. IPA vychází z fenomenologie, hermeneutiky a idiografického přístupu, což znamená, že se soustředí na detailní analýzu konkrétních případů s cílem porozumět jedinečnému pohledu každého jednoho respondenta. V rámci samotného výzkumu jsou již realizovány jednotlivé polostrukturované rozhovory, které umožnily respondentům volněji hovořit o svých vlastních zkušenostech a výsledcích, kterých dosáhli v odborné praxi, čímž se zároveň zajistilo pokrytí klíčových témat. Zvolený přístup se jeví jako výhodný zejména z toho důvodu, že poskytuje hlubší vhled do individuálních prožitků, pocitů, zkušeností, očekávání atp.² Samotný postup výzkumného šetření zahrnoval pět dílčích kroků, které jsou zevrubně popsány níže:³

1. Příprava rozhovorů: Nejdříve byla stanovena výzkumná otázka, připraven seznam otevřených otázek, které vybízejí k podrobným, reflexivním odpovědím a které pomohly zjistit, jak respondenti sami nahlízejí na výkon trestu OPP a na úlohu poskytovatelů jejich výkonu, a sestaven jednotný postup pro sběr rozhovorů.
2. Realizace rozhovorů: Po přípravě scénáře a rekrutaci respondentů přišla na řadu samotná realizace rozhovorů. Rozhovory byly realizovány postupně, vždy s jedním respondentem, neboť by bylo organizačně a z časových důvodů obtížné svolat více respondentů na jedno místo. Sběr rozhovorů zahrnoval fázi před realizací rozhovorů až po uložení nahrávky a přepsání rozhovoru.
3. Přepis rozhovorů: Záznamy rozhovorů byly nahrávány a následně doslovně přepsány a zaslány respondentům k dohodnuté autorizaci. Tento proces je důležitý pro zajištění co největší přesnosti a uchování všech získaných informací.
4. Kódování a analýza dat: Přepisy rozhovorů byly následně kódovány a podrobněji rozčleněny. V první fázi byly označeny klíčové části textu, které se přímo vztahují

¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 50.

² WILLIG, C. *Introducing qualitative research in psychology*. 3rd ed. Maidenhead: McGraw-Hill Open University Press, 2013, s. 23–24.

³ OBROVSKÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Online. 2016. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2016/SPCKC_MTO2/um/Uvod_kvalitativni_vyzkum.pdf. [cit. 2025-01-22].

ke stanoveným výzkumným otázkám. Vytvořeny byly kódy popisující jednotlivé zkušenosti respondentů. Vzniklé kódy byly následně seskupeny do tematických kategorií, které pomohly lépe pochopit, jaké problémy, výzvy, překážky a příležitosti související s realizací trestu OPP identifikují sami respondenti.

5. Interpretace a reflexe: Po vytvoření jednotlivých kódů a stanovení klíčových témat již bylo možné nahlédnout na zde sledovanou problematiku v širším kontextu a v širších souvislostech. Především bylo zjišťováno, jak respondenti vnímají a hodnotí své vlastní zkušenosti, jaký jim přisuzují význam atp. Také bylo záměrem zjistit, do jaké míry a jakým konkrétním způsobem mohou osobní aspirace, předpoklady a očekávání řešitelky výzkumu nevědomě ovlivnit interpretaci a výběr získaných dat.⁴

Na závěr práce jsou shrnuty hlavní zjištěné poznatky a vyvozeny určité konkrétní závěry, které odpovídají na výzkumné otázky. Celkové výsledky jsou prezentovány v agregované formě odpovídající komplexnímu pohledu pracovníků míst výkonu trestu OPP. Shora popsáný postup práce zejména umožňuje lépe pochopit a zmapovat, jak pracovníci míst výkonu trestu OPP nahlíží na význam a podstatu tohoto alternativního a s jakými problémy a překážkami se při jeho realizaci ve své každodenní profesní praxi nejčastěji potýkají. Informace získané v předchozích fázích následně umožňují přesněji formulovat návrhy pro zlepšení efektivity ukládání tohoto trestu.

⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 50–55.

2 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Ve druhé samostatné kapitole je blíže rozebrán současný stav řešení oblasti/problematiky, což umožňuje lépe pochopit a poznat smysl a význam trestu OPP.

Trest OPP (angl. *community service*) v podstatě představuje jistou variantu (alternativu) k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to i za situace, kdy by bylo na místě uložit výhradně krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody. V praxi to znamená, že odsouzený je povinen odčinit svůj kriminální skutek a vykonávat určité množství bezplatné práce ve prospěch celku, tj. pro blaho společnosti. Práci přitom může poskytovat stát, obec, kraj, případně vybraná organizace zabývající se vzděláváním, vědou, kulturou, školstvím, charitou atp. Odsouzený práci vykonává ve svém volném čase a bez nároku na jakoukoliv odměnu. To jinými slovy znamená, že práce nesmí odsouzenému sloužit jako zdroj výdělečné činnosti.⁵

Do českého trestního práva byl trest OPP zakotven s účinností od 1. 1. 1996, a to novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. Po novele č. 265/2001 Sb. mělo na právní úpravu zde sledovaného trestu vliv i přijetí nového trestního zákoníku, přičemž vývoj právní úpravy uváděného trestu byl ovlivněn rovněž i několika dalšími novelami. V kontextu alternativních trestů se jedná o jednu z jeho přísnějších variant. V úplném výčtu druhů trestů je pak trest OPP umístěn na pomyslné třetí místo. Zatímco první pozici zaujímá trest odnětí svobody, druhé místo bývá spojováno s trestem domácího vězení.⁶ V současnosti je v ČR celkem evidováno 6 300 poskytovatelů výkonu trestu OPP z řad státní správy, samosprávy, neziskových organizací a dalších obecně prospěšných organizací. Shora uvedení poskytovatelé pak v součtu nabízejí téměř 9 000 míst k výkonu příslušného trestu. Každoročně je tak evidováno více než 900 000 hodin, po které odsouzení vykonávali OPP.⁷

2.1 Alternativní trest a jeho význam

Na samý úvod je nejprve potřeba vysvětlit význam pojmu alternativní trest (angl. *alternative punishment* či *alternative sentence*), jenž někdy bývá nahrazován pojmem trest vykonávaný ve společnosti. Toto pojetí plně a zcela reflektuje významný posun

⁵ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11. Obecně prospěšné práce, § 62.

⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 295.

⁷ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Trest obecně prospěšných prací v číslech*. Online. 2022. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-obecne-prospesnych-praci-v-cislech/>. [cit. 2025-01-20].

v chápání významu nejrozumnějších alternativních trestů v rámci systému trestní spravedlnosti. V posledních letech se totiž kriminologie a trestní justice intenzivně zabývají otázkou, jak a jakým způsobem reagovat na rostoucí úroveň kriminality a jak pracovat s pachateli. Stále více osob se dostává do kontaktu s orgány činnými v trestním řízení a tradiční formy ochrany společnosti proti kriminalitě selhávají. Z téhož důvodu se tak současná justice potýká s problémy spojenými s přeplněnými věznicemi, přílivem pachatelů různých druhů trestné činnosti, neúčinnými tresty, které nevedou k nápravě pachatelů, a nedostatečnou náhradou škod způsobených obětí. Nadto zkušenosti z praxe jednoznačně potvrzují, že vybrané skupiny vězňů, zejména recidivisté, jsou vůči trestu a veškerým snahám o převýchovu, nápravu a resocializaci v podstatě zcela imunní.

Ve snaze předcházet trestné činnosti a viktimizaci obětí a podporovat bezpečnost společnosti je proto nutné efektivně plánovat a následně úspěšně realizovat strategie a koncepce prevence kriminality. Soudy dnes mají na rozdíl od minulých období možnost ukládat namísto vězení tresty, které nejenže spolehlivěji a efektivněji zohledňují potřeby společnosti jako celku, ale i jednotlivých pachatelů.⁸

Jedním z opatření, která slouží k potlačení negativních vlivů trestu odnětí svobody, je právě začleňování alternativních (z lat. *alter* – jiný, druhý) trestů do právního řádu.⁹ Alternativní tresty se objevují zhruba od sedmdesátých let minulého století. Alternativním opatřením se v rámci trestního práva rozumí odlišná forma trestu, tj. jiná forma potrestání pachatele, než jakou je nepodmíněný trest odnětí svobody, jenž je jak právní teorií, tak i soudní praxí pokládán za nejprísnejší formu trestu. Vychází se přitom z obecného předpokladu, kdy je za nejvzácnější statek považována lidská svoboda, přičemž její odnětí či omezení pro pachatele trestného činu nutně představuje nejcitelnější újmu vůbec.¹⁰

Systém alternativních trestů a opatření v podstatě sestává ze dvou dílčích částí, kdy je možné rozlišovat mezi hmotněprávními alternativními opatřeními a procesními alternativními opatřeními (tzv. odklony). Hmotněprávní alternativní opatření zahrnují jak alternativní tresty, tak také alternativy k potrestání za stanovených podmínek (dle českého trestního zákona jde o upuštění od potrestání, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a upuštění od potrestání pachatele zmenšeně přičetného).¹¹ Alternativním

⁸ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 187–188.

⁹ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 83.

¹⁰ HÁLA, J. *Lexikon moderního vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2024, s. 18.

¹¹ PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 46.

trestem pak ve svém základu může být jakýkoliv trest specifikovaný v § 52 trestního zákoníku, vyjma nepodmíněného trestu odnětí svobody.¹²

Alternativní tresty mají v řadě zemí své pevně dané místo, a to z mnoha níže specifikovaných důvodů a příčin:

- Ekonomický důvod = Alternativní tresty jsou významně levnější nejen ve srovnání s náklady na výkon trestu odnětí svobody, ale též i s náklady na výstavbu, financování, údržbu a provozování věznic. Jinými slovy, „[...] vězení je do jisté míry pouze velmi drahou cestou, jak ze špatných lidí učinit ještě horší“.¹³
- Penitenciární důvod = Alternativní tresty eliminují nežádoucí vliv pobytu ve vězeňském prostředí, tzv. kriminální infekci na odsouzené, kdy v důsledku procesu prizonizace dochází ve značném množství případů ke změnám v motivaci, stejně jako i k identifikaci s kriminálním chováním.¹⁴
- Kompenzační důvod = Alternativní tresty poskytují na rozdíl od uvěznění pachatele podstatně vyšší naději na náhradu škody způsobenou obětí, neboť kladou důraz také na potřeby obětí.
- Trestně-politický důvod = Ukládání a výkon alternativních trestů, resp. alternativ k potrestání, odpovídá výše zmiňovanému trendu dekriminalizace společnosti (v nejširším smyslu) a depenalizace (tj. snížení ukládání zejména krátkodobých nepodmíněných trestů), což v praxi znamená, že celospolečenským záměrem je snížit počet osob, které skončí ve vězení, a hledat odlišné (alternativní) způsoby, kterak řešit trestné činy a napravovat následné škody.¹⁵

2.1.1 Penologické základy alternativních trestů

Samotný výraz penologie vychází z latinského slova *poena* [péna], které je možné do češtiny přeložit jako trest. K rozvoji penologie přispívají různorodé vědní disciplíny, k nimž se řadí zejména právo, psychologie, sociologie, pedagogika a některé další.¹⁶

¹² ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11, § 52.

¹³ TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010, s. 178.

¹⁴ SCHNITTKER, J. The psychological dimensions and the social consequences of incarceration. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 651(1), 122–138, 2014.

¹⁵ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 188.

¹⁶ HÁLA, J. *Lexikon moderního vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2024, s. 69.

Penologie zkoumá trestní sankce, jejich výkon a účinky.¹⁷ Při té příležitosti se zaměřuje na klíčové zjištění, tedy jak nejvhodněji zacházet s odsouzenými, přičemž zároveň s tím hledá uspokojivou odpověď na otázku, jak nejvhodněji a nejúčinněji působit na odsouzené. Penologie proto nanejvýš úzce souvisí s trestním právem.¹⁸ Specificky představuje nauku zabývající se reálným výkonem trestu a ochranných opatření a zahrnuje rovněž i oblast alternativních trestů.¹⁹ „Cílem je dosáhnout korektivních změn v jednání pachatelů. Poznatky z penologie se používají pro tvorbu zákonů, je součástí kriminologie. V penologii je kladen důraz na individuum – jeho poznání a stanovení individuálního programu, přístupu a zacházení. V užším smyslu se zabývá reálným výkonem trestu a ochrannými opatřeními. V širším smyslu zahrnuje alternativní sankce, penologické myšlenky, procesy, jevy, vztahy a zákonitosti.“²⁰

V souvislosti s penologií se hovoří také o tzv. penitenciaristice (penitenciární nauce), multidisciplinární vědě či nauce o ukládání, výkonu a účinnosti všech soudních trestů, tj. jak spojených, tak i nespojených s odnětím svobody, včetně trestů alternativních. Penitenciaristika čerpá z poznatků kriminologie, trestního práva, stejně jako i z poznatků psychologie, sociologie, pedagogiky ad. Vychází přitom z myšlenky, že kriminálním chováním se nemůže zabírat výlučně trestní právo, ale naopak je potřeba na něj nahlížet také z pohledu dalších – neprávních – disciplín, které však s trestním právem souvisejí, a to včetně zmiňované penologie.²¹

2.1.2 Druhy alternativních trestů

Po roce 1989 došlo v ČR k zásadním změnám jak v ekonomické, tak i v politické struktuře, což významně ovlivnilo sociální nadindividuální vztahy mezi lidmi, způsoby chování i sdílené hodnoty a normy. Zastaralý trestní zákon z šedesátých let minulého století již ani přes četné úpravy nedokázal pružně reagovat na vývoj společnosti a změněné společenské podmínky. V lednu 2010 byl proto zaveden nový trestní zákoník, jenž přinesl konkrétní prvky restorativní justice (blíže viz podkapitola 2.3). Příslušný zákoník klade zvýšený důraz na integraci pachatelů do jejich přirozeného sociálního

¹⁷ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 25.

¹⁸ JÚZL, M. *Penitenciaristia jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 11.

¹⁹ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 21.

²⁰ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. *Penologie – charakteristika*. Online. 2006. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/penologie>. [cit. 2025-01-20].

²¹ BUREŠ, O. et al. *Privatizace bezpečnosti: České a zahraniční zkušenosti*. Praha: Grada, 2013, s. 214.

prostředí, čímž snižuje negativní vliv vězeňské populace.²² Za určitých podmínek může být odsouzenému soudem uložen trest OPP či trest domácího vězení spočívající v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu či pracovního volna a ve zbývajících dnech v době od 20:00 hod. do 5:00 hod., pakliže mu v tom nebrání významné důvody (tj. např. výkon zaměstnání/povolání aj.) Níže jsou vybrané druhy alternativních trestů v ČR stručně popsány a charakterizovány.

Trest domácího vězení

Jako domácí vězení se tedy označuje alternativní trest uvedený v § 60 trestního zákoníku, při němž musí odsouzený setrvávat v obydlí po dobu stanovenou soudem. Příslušný trest byl v ČR zaveden počínaje 1. 1. 2010 a je druhým nejpřísnějším trestem po vězení. Jelikož odsouzený musí setrvávat doma v určené dny a časy, je výrazně omezen jeho volný pohyb. Trest, jehož cílem je nejen potrestat pachatele, ale také mu umožnit plnit své vlastní závazky (např. hradit výživné na nezaopatřené dítě) a usnadnit jeho návrat zpět do společnosti, může trvat až dva roky. Kromě výkonu zaměstnání jeho návrat zpět do společnosti, může trvat až dva roky. Kromě výkonu zaměstnání nemůže tento trest bránit ani účasti na bohoslužbách či náboženských shromážděních.²³

Podmíněné odsouzení s dohledem

Tento nový trestněprávní institut byl společně s podmíněným upuštěním od potrestání s dohledem zaveden s účinností od 1. 1. 1998 (§§ 81–84 trestního zákoníku). Platí, že pokud podmíněně odsouzený během zkušební doby žije řádně a splní stanovené podmínky, soud rozhodne, že se osvědčil. V opačném případě soud rozhodne, že trest vykoná, a to i během zkušební doby. Výjimečně může soud ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, a to i když odsouzený porušil podmínky, pakliže to okolnosti případu a osoba odsouzeného umožňují. Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě a situaci pachatele, zejména s ohledem na jeho dosavadní život a prostředí, kde žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že není nutné, aby trest vykonal, aby vedl řádný život.²⁴

Peněžitý trest

Tento druh trestu je v rámci EU upřednostňován zejména z ekonomického hlediska. V Německu je dokonce vůbec nejfrekventovanějším trestem a ukládán je

²² ŠTERN, P. OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 149.

²³ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Nejčastěji kladené dotazy: Co je to trest domácího vězení?* Online. 2024. Dostupné z: <https://msp.gov.cz/web/msp/nejcasteji-kladene-dotazy>. [cit. 2025-01-20].

²⁴ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

dle denních sazeb různým pachatelům. Snaha spravedlnosti přitom spočívá především v tom, že ten, kdo má větší příjem, a tím pádem je i více výdělečný, zaplatí vyšší částku ve srovnání s tím, kdo má nižší příjem, tudíž i méně aktiv.²⁵

Peněžitý trest má za cíl nejen potrestat pachatele, ale taktéž přispět k náhradě škody způsobené oběti a podpořit resocializaci pachatele a jeho schopnosti poučit se z trestu (tj. přiznat svou vlastní vinu a přijmout trest). Výše peněžitého trestu se stanovuje dle závažnosti trestného činu a finanční situace odsouzeného. Peněžitý trest se ukládá v denních sazbách a činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč. Výše peněžitého trestu se tak může pohybovat v rozsahu od 2 000 Kč až do 36 500 000 Kč.²⁶ Soud má možnost uložit peněžitý trest za předpokladu, že pachatel úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Popisovaný trest může být uložen i v případě, že to trestní zákon dovoluje, nebo pokud se jedná o méně závažný trestný čin a není nutné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Peněžitý trest může být uložen jako samostatný trest, pakliže není zapotřebí uložit jiný trest vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu a osobním poměrům pachatele.²⁷

Propadnutí majetku

Propadnutí majetku ze všech alternativních trestů nejcitelněji postihuje věcná nebo jiná majetková práva pachatele, která lze ocenit penězi. Primárním účelem a smyslem tohoto trestu je tak odnětí majetku, jenž je nástrojem, prostředkem, případně výnosem z trestné činnosti a náleží pachateli. Soud může příslušný trest uložit vedle výjimečného trestu odnětí svobody. Propadnutí majetku lze také uložit pachateli zvlášť závažného zločinu, kterým získal nebo se snažil získat majetkový prospěch pro sebe, případně pro někoho jiného. Tento trest je rovněž možný, jestliže trestní zákoník jeho uložení dovoluje.²⁸

Zákazy

Alternativní tresty zahrnují různé formy zákazů, jmenovitě např. zákaz řízení motorových vozidel, zákaz činnosti, zákaz pobytu a zákaz vstupu na sportovní, kulturní

²⁵ HÁLA, J. *Lexikon moderního vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2024, s. 18.

²⁶ NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopln. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 265.

²⁷ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

²⁸ NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopln. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 258–259.

či jiné společenské akce. Jednotlivé zákazy mají za cíl omezit možnost pachatele opakovat trestnou činnost a zároveň chránit veřejnost.²⁹

2.1.3 Možné negativní důsledky ukládání alternativních trestů

Jak již bylo opakovaně zmíněno, s alternativními tresty se nedílně pojí řada nesporných kladů a předností, jako je především pokles recidivy. Důležité je ovšem poznamenat, že i kdy v sobě trest nese prvek odstrašení, tento působí spíše jen omezeně, a to především na nenarušené pachatele, nikoliv na jedince, kteří jsou označováni jako prekriminálně disponovaní a kteří tvoří většinu vězeňské populace. Další předností spojenou s ukládáním alternativních trestů je i snížení finančních nákladů spjatých s výkonem trestu, uvolnění věznic pro umístění pachatelů závažnějších trestných činů, změna a převýchova pachatele atp. Kromě nesporných pozitiv však nelze opomíjet a podceňovat ani možné nevýhody, které se s problematikou alternativních trestů přímo pojí. Mezi nejčastěji uváděné nevýhody a případná omezení se zejména řadí:

Nedostatečný odstrašující efekt

Jedním z hlavních kritických hlasů vůči alternativním trestům je jejich nedostatečný či prakticky nulový odstrašující účinek, a to na rozdíl od tradičních vězeňských trestů, které mají na potenciální pachatele naopak silný odstrašující účinek, neboť vědomí ztráty svobody je obecně vnímáno jako významný trest. I v daném případě ovšem existují výjimky, například v podobě osob s nižší mentální úrovní, u nichž není možné pocitu odstrašení dosáhnout vůbec, a to ani s pomocí těch nejpřísnějších trestů. Riziko uložení trestu si totiž prakticky neuvědomují, případně si ho nepřipouštějí či odmítají připustit. Obdobně je tomu i v případě recidivistů, kteří – na rozdíl od tzv. prvopachatelů – určitý druh trestu vnímají jako téměř nevýznamný, rozhodně u nich nefunguje jako odstrašující prostředek. Alternativní tresty, jmenovitě domácí vězení či OPP, tudíž nemusí mít shodný psychologický vliv na odrazení od kriminální činnosti.³⁰

Nedostatečná kontrola

Alternativní tresty mohou být rovněž náročné na kontrolu. Například domácí vězení (včetně možnosti elektronického sledování odsouzené osoby) závisí na

²⁹ PREUSS, O. *Alternativní tresty v Česku: Tyhle můžete dostat místo vězení: Zákaz činnosti*. Online. Dostupný advokát, 17. 12. 2024. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/alternativni-tresty#zakaz-cinnosti>. [cit. 2025-01-22].

³⁰ KUŠTOVÁ, D. *Jsou alternativní tresty v trestním právu účinnou náhradou trestu odnětí svobody?* Online. Eprávo, 11. 11. 2024. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/jsou-alternativni-tresty-v-trestnim-pravu-ucinnou-nahradou-trestu-odneti-svobody-118762.html>. [cit. 2025-01-23].

dostupnosti a funkčnosti potřebné technologie. Elektronické monitorovací náramky, které mají sloužit u méně závažných trestných činů a které umožňují nepřetržitou kontrolu nad pohybem odsouzeného či obviněného, mohou selhávat (rychle se jim např. vybije baterie) nebo být zneužity či poškozeny. Také dohled nad pachateli při výkonu OPP je nanejvýš složitý a vyžaduje dostatek dozorujících pracovníků. PMS provádí namátkové návštěvy, zpravidla ve večerních hodinách nebo o víkendech, kdy by měl odsouzený setrvávat ve svém obydlí.³¹ Systém zavedený v ČR po neúspěšných tendrech v roce 2018 fungoval pouhé tři roky, než společnost dodávající náramky odstoupila od smlouvy se státem, což vedlo k nedostatku elektronické kontroly odsouzených.³² Po dlouhých čtrnácti letech a šesti neúspěšných tendrech se nakonec podařilo najít dodavatele elektronického monitorovacího systému, jenž umožní efektivní dohled nad odsouzenými k trestu domácího vězení pomocí náramků. Tento systém byl spuštěn 18. 6. 2024.³³

Možnost recidivy

Někteří kritici současně poukazují na to, že alternativní tresty neposkytují dostatečnou strukturu a dohled, jenž by s jistotou zabránil recidivě. Některé pachatelé mohou dokonce využít méně přísného režimu k návratu k trestné činnosti. Například podmíněné propuštění s dohledem nemusí být dostatečně účinné pro všechny typy pachatelů atd.³⁴

Veřejné vnímání a akceptace

V očích veřejnosti mohou alternativní tresty působit a ve skutečnosti také nezřídka působí jako příliš mírné a nedostatečné pro vážné trestné činy, což dále posiluje a vzbuzuje nedůvěru v právní systém a v ukládání dostatečně přísných trestů. Společenský tlak na tvrdé tresty rovněž může ovlivnit rozhodování soudů a politiků, což následně komplikuje prosazování alternativních trestů.³⁵

³¹ PREUSS, O. *Specifika trestu domácího vězení*. Online. Dostupný advokát, 25. 7. 2022. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/domaci-vezeni#mladistvi>. [cit. 2025-01-23].

³² ČT24. *Odsouzení v domácím vězení dostávají nové náramky*. Online. 25. 6. 2024. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/odsouzeni-v-domacim-vezeni-dostavaji-nove-naramky-350568>. [cit. 2025-01-28].

³³ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Probační a mediační služba spustila elektronický monitoring v ověřovacím provozu v praxi*. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probaci-a-mediacni-sluzba-spustila-elektronicky-monitoring-v-overovacim-provozu-v-praxi/>. [cit. 2025-01-28].

³⁴ KUŠTOVÁ, D. *Jsou alternativní tresty v trestním právu účinnou náhradou trestu odnětí svobody?* Online. Eprávo, 11. 11. 2024. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/jsou-alternativni-tresty-v-trestnim-pravu-ucinnou-nahradou-trestu-odneti-svobody-118762.html>. [cit. 2025-01-23].

³⁵ *Zdokonalování implementace evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních: doporučení (2000)22 vydané Výborem ministrů Rady Evropy 29. listopadu 2000 a zpráva*. Prameny. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 13–14.

Infrastrukturní a administrativní nároky

Nesplnění některého z alternativních trestů s sebou nese možné prvky rizika a nejistoty, včetně vysoké pravděpodobnosti, že odsouzený nakonec nastoupí do věznice, a to se všemi negativními důsledky trestu. Neúspěch v této oblasti znamená zbytečné a neproduktivně vynakládané úsilí řady lidí, včetně soudců, sociálních pracovníků a dalších odborníků. Zároveň to představuje zcela zbytečně vynaložené finanční náklady a nezřídka vede k zaujetí negativního stanoviska na straně médií a následně i široké veřejnosti.³⁶

Omezené využití pro závažné trestné činy

V neposlední řadě pak bývají alternativní tresty považovány za nevhodné pro pachatele zvláště závažných trestných činů, k nimž se řadí vraždy nebo násilné trestné činy. Tyto případy nepochybně vyžadují tvrdší tresty a dlouhodobé odnětí svobody k ochraně veřejnosti.³⁷

2.2 Platná právní úprava alternativních trestů

Širší využívání trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody, má podobu celosvětového trendu a připojení se k němu. Různé formy alternativních trestů proto dlouhodobě rozvíjí nejen trestní zákonodárství, ale i trestněprávní nauka.³⁸ S ohledem a poukazem na to, že rovněž i trest OPP přináleží k alternativním trestům, tedy trestům umožňujícím trestat pachatele odlišnými způsoby než výlučně trestem odnětí svobody a vykonat trest odnětí svobody mimo vězeňské zařízení a prostředí, je potřeba stručně představit rovněž platnou právní úpravu alternativních trestů, resp. alternativ k potrestání a procesních odklonů. Některé informace se v této podkapitole opakují, nejedná se však o nepozornost, ale naopak o snahu zdůraznit některé pasáže či informace a umožnit k nim přistupovat nelineárně, selektivně, dle vlastních potřeb čtenáře.

V případě domácího vězení, jak již bylo řečeno, spočívá jeho podstata v povinnosti pachatele zdržovat se v určeném obydlí či jeho části, a to v době, již stanoví soud. Výjimkou jsou pouze zákonem uvedené případy. Zároveň má pachatel možnost,

³⁶ HÁLA, J. *Lexikon moderního vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2024, s. 19.

³⁷ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 22.

³⁸ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: ASPI, 2007.

pakliže mu to soud povolí, osobně se např. účastnit bohoslužeb či jiných náboženských shromáždění.³⁹

V případě podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody platí, že soud může výkon trestu odnětí svobody odložit, a to za předpokladu, že tento nepřevyšuje tři roky. Zohledňuje přitom nejen osobu a poměry příslušného pachatele, ale zároveň přihlíží i k průběhu jeho dosavadního života a k prostředí, v němž žije a pracuje. Zároveň s tím zohledňuje okolnosti případu, přičemž má důvodně za to, „že *k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu* (trestu, pozn.)“.⁴⁰ Trest odnětí svobody je možné podmíněně odložit na zkušební dobu výhradně za předpokladu, že uložený trest nepřevyšuje tři léta, a to nanejvýš na zkušební dobu pěti let.

Jak již lze dovodit ze samotného názvu dalšího a zároveň přísnějšího z řady alternativních trestů, v případě podmíněného odklonu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem soud v každém případě obligatorně vysloví nad pachatelem dohled. Dohled vykonává probační úředník z obvodu, v němž má odsouzený bydliště/pracoviště. Soudem je příslušný úředník pověřen k tomu, aby sledoval nejen chování odsouzeného, ale i to, zda řádně dodržuje veškerá uložená omezení a povinnosti způsobem stanoveným zvláštním zákonem.⁴¹

Následně peněžitý trest platí za jeden z nejstarších druhů trestu, přičemž v minulosti býval ukládán ve prospěch poškozeného. Hranice mezi jmenovaným trestem a náhradou škody způsobené příslušným trestným činem se však tímto stávala značně nejasná. Obecně je daný trest ukládán pachatelům, kteří prostřednictvím spáchání úmyslného trestného činu usilovali o získání majetkového prospěchu pro sebe samého či pro někoho dalšího. Soud tento druh trestu ukládá v denních sazbách, přičemž v rozsudku vždy stanoví jak počet těchto denních sazeb, tak i jejich výši v Kč. Obdobně, jako je tomu i u OPP, dochází dle ustanovení § 69 odst. 2 trestního zákoníku k přeměně nezaplaceného peněžního trestu či jeho zbytku v trest odnětí svobody. Každá jedna zcela nezaplacená částka, jež koresponduje s jednou denní sazbou, přitom odpovídá dvěma dnům odnětí svobody.⁴²

A nakonec trest OPP, jenž byl jako další alternativní typ trestu zakotven v českém právním řádu (a zaveden do trestního práva ČR) s účinností od 1. 1. 1996, a to novelou

³⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1109.

⁴⁰ § 81 odst. 1 trestního zákoníku.

⁴¹ § 81–84 trestního zákoníku; ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1373.

⁴² § 69 trestního zákoníku.

trestního zákona a trestního řádu. V témže roce (k 1. 1.) byla rovněž zavedena PMS ČR. Samostatný výkon trestu OPP je upraven v §§ 335–340b zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). V trestním zákoníku, konkrétně v ustanovení § 62, se vyskytuje termín OPP, v § 63 je pak uvedena výměra trestu OPP, v § 64 se řeší stanovisko pachatele a jeho zdravotní způsobilost a v § 65 je popsán výkon trestu OPP.⁴³ Zákon č. 257/2000 Sb., o PMS, se dále zabývá organizací a činností PMS ČR. Uvedený zákon blíže stanovuje pravidla pro práci s osobami, které jsou podezřelé nebo obviněné z trestných činů, a také pro práci s oběťmi těchto činů. PMS se aktivně podílí nejen na zprostředkování účinného, ale i společensky prospěšného řešení konfliktů, které se pojí s trestnou činností. Současně organizuje a zajišťuje efektivní a rovněž i důstojný výkon shora jmenovaných alternativních trestů. Opatření, která PMS přijímá, kladou především důraz na zájmy poškozených, ochranu komunity a v neposlední řadě i na prevenci kriminality. Zákon také upravuje spolupráci dané služby s dalšími státními orgány a institucemi.⁴⁴

2.3 Restorativní justice

Proces usilující o to, aby se do něj v maximální možné míře zapojily veškeré osoby, jichž se příslušná trestná činnost dotkla a o nichž je shora pojednáno, se označuje slovním spojením „restorativní justice“ (z angl. slova *restore* – znovu zřídit, nahradit, obnovit, vrátit). Jedná se o moderní, inovativní koncept v oblasti trestněprávní politiky, u jehož zrodu stál americký kriminalista H. Zehr. Myšlenka, z níž však restorativní (znovuobnovující) justice vychází, rozhodně není nová. Její ústřední principy naopak v mnoha ohledech připomínají metody, jimiž konflikty řešili již Navahové či třeba Maorové.

Restorativní⁴⁵ justice klade důraz na to, aby v rámci řešení trestné činnosti došlo k maximálnímu možnému uzdravení a obnovení vztahů, které byly v důsledku trestného činu narušeny. Všichni jednotliví účastníci pak v tomto procesu shodně získávají možnost

⁴³ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

⁴⁴ ČESKO. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2000, částka 74.

⁴⁵ KLEPÁČKOVÁ, O., KREJČÍ, Z., ČERNÁ, M. *Sociální práce na příkladech z praxe*. Praha: Grada, 2022.

nejen identifikovat způsobené újmy, ale i potřeby, povinnosti a závazky, které se od nich přímo odvíjejí.⁴⁶

Restorativní justice je rovněž reakcí na zvyšující se počet vězeňské populace (tzv. „krizi vězeňství“ či „krizi trestu odnětí svobody“) v minulém století a hledání odpovědí na otázky spojené s účinností sankční politiky a systému trestní justice jako celku. Nelze ani zpochybnit, ani zvrátit, že výkon trestu odnětí svobody je přímo spjat s mnoha nepříznivými dopady. Nejčastěji je zmiňován negativní či nežádoucí vliv na osobnost odsouzeného, na prožívání jeho každodenních aktivit, hovoří se o zpretrhání přirozených sociálních vazeb na rodinu, přátele i další blízké osoby, ztrátě pracovních návyků, sociálních jistot, zázemí atp. Ve druhé polovině minulého století se proto postupně (z)formovaly různorodé přístupy usilující o řešení těchto problémů, například právě zmiňovaný systém restorativní justice.⁴⁷

Také alternativní tresty a způsoby řešení trestních věcí, které využívá PMS, vycházejí z principů restorativní justice, která se v daném případě stává nástrojem řešení konfliktu mezi pachatelem na jedné straně a obětí na druhé straně, čímž přispívá k občanské soudržnosti a odpovědnosti. Takto koncipovaný přístup pohlíží na trestný čin jako na sociální konflikt mezi jednotlivcem a společností, který lze účinně a efektivně řešit výhradně prostřednictvím aktivní spolupráce a přímé účasti všech dotčených osob. Usiluje o obnovu narušených vztahů mezi pachatelem, obětí a společností.⁴⁸ Z tohoto pohledu tak restorativní justice umožňuje poškozeným tzv. „vzít spravedlnost a její výkon do svých rukou“ a přivést pachatele k převzetí skutečné odpovědnosti za spáchaný trestný čin.⁴⁹ Sledovaným cílem tudíž není pouze potrestat pachatele, ale zároveň plně podpořit jeho resocializaci, snížit riziko recidivy a umožnit mu přijmout plnou odpovědnost. Přijetí opravdové odpovědnosti ze strany pachatele přitom představuje zvnitřnělý prožitek, který se značně liší od pouhého formálního konstatování viny. Obvykle se používá v případech, kdy je možné dosáhnout smíření a obnovy důvěry mezi zúčastněnými stranami.⁵⁰ V dané souvislosti je často citována myšlenka citovaného H. Zehra, jenž vyjadřuje své přesvědčení, a sice že každý jeden člověk je stejně důležitý. Všichni bez rozdílu mají potřebu být a cítit se slyšeni, pochopeni a respektováni ve své jedinečnosti a osobitosti.

⁴⁶ VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století. *Trestní právo*, 2000, č. 1, s. 4–11.

⁴⁷ SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 82.

⁴⁸ BRUCKNEROVÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 11.

⁴⁹ VĚTROVEC, V. a kol. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 14.

⁵⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 24.

Každý člen společnosti má proto nezpochybnitelný nárok na to, aby s ním bylo zacházeno spravedlivě, poctivě, humánně a se stejnou vážností a úctou. Restorativní justice pomáhá upevňovat vztahy v rámci komunity a v některých případech dokonce zlepšuje vztahy mezi komunitou a justicí, snižuje míru recidivy a dodává rovnocenný hlas obětem i pachatelům a bez ohledu na jejich postavení v systému soudnictví jim poskytuje bezpečný prostor k tomu, aby vyjádřili svůj pohled na proběhlé události.⁵¹

Jak lze ze shora uvedených skutečností dovodit, programy restorativní justice vycházejí z několika zásadních předpokladů:

- Odezva na trestný čin má v co největší možné míře napravit újmu, kterou oběť v důsledku trestného činu utrpěla.
- Pachatelé nemají být pouze potrestáni, ale mají být přivedeni k pochopení toho, že jejich chování není přijatelné, že má pro oběť a pro společenství konkrétní následky a že nesou vůči oběti odpovědnost jednat s ní s respektem, jenž svým činem narušili. „[...] *Jinými slovy řečeno, (pachatel, pozn.) musí přiznat, že se dopustil zla. Až když se tak skutečně stane, narušený vztah může být pokládán za obnovený.*“⁵²
- Pachatelé musí mít možnost přiznat své činy a nést za ně následky, zavázat se, že obnoví způsobené škody, budou usilovat o uzdravení a obnovení vazeb v komunitě.
- Oběti mají mít příležitost svobodně vyjádřit své potřeby a účastnit se rozhodování o nejlepší způsobu náhrady škody ze strany pachatele.
- Společenství má k tomuto procesu přispívat a aktivně se účastnit na prevenci a řešení zločinů.⁵³

2.4 Trest obecně prospěšných prací

V závěru teoretické části je podrobně popsáno opatření, jež se zakládá na prostém a zároveň přijatelném principu, kdy pachatel získává možnost svůj kriminální skutek odčinit bezplatnou prací ve prospěch celospolečenského blaha a užitku, tedy trest OPP. Soud může uložit trest OPP, jestliže pachatel spáchal přečin, tj. trestný čin spáchaný z nedbalosti, případně čin spáchaný úmyslně, u něhož trestní zákoník stanoví trest odnětí

⁵¹ ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. Pennsylvania: Good Books, 2002, s. 37.

⁵² BENNET, Ch. Satisfying the needs and interests of victims. In JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. *Handbook of Restorative Justice*. Portland: Willan Publishing, 2007. s. 247–267. s. 248.

⁵³ DANDURAND, Y. a kol. *Handbook on Restorative Justice Programmes*. New York: United Nations, 2006, s. 73.

svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Příslušný trest může být uložen samostatně, pakliže není nutné uložit jiný trest vzhledem k povaze přečinu a osobě pachatele. Soud zpravidla neuloží trest OPP, pakliže byl tento trest pachatelovi v posledních třech letech změněn na trest odnětí svobody podle § 65 odst. 3 trestního zákoníku. Odsouzený musí vykonat určité práce pro veřejně prospěšné účely bez nároku na protiplnění, přičemž práce mohou být prováděny pro stát, kraj, obec nebo organizace zabývající se vzděláním, kulturou, zdravotnictvím, ochranou životního prostředí, mládeže, zvířat, popřípadě charitativními, náboženskými, sportovními a jinými veřejně prospěšnými činnostmi.⁵⁴

2.4.1 Probační a mediační služba a její úkoly související s výkonem trestu obecně prospěšných prací

Probace, odvozená z latinského slova *probare* (česky zkoušet, ověřovat), představuje v trestním právu soubor činností zaměřených na dohled, kontrolu a pomoc osobám v kontaktu s trestním řízením.⁵⁵ Konkrétně se jedná o:

- **dohled nad obviněnými, obžalovanými a odsouzenými:** Probace zahrnuje systematické sledování chování příslušných osob, a to jak v samotném průběhu trestního řízení, tak i po jeho skončení.
- **kontrolu výkonu alternativních trestů:** Probace se aktivně podílí na kontrole plnění povinností a omezení uložených soudem v rámci trestů nespojených s odnětím svobody (např. zde sledované OPP, peněžitý trest, domácí vězení). Zajišťuje, že odsouzený tyto tresty řádně vykonává.
- **sledování odsouzených v podmíněném propuštění:** Probace hraje klíčovou roli v procesu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Sleduje chování propuštěného ve zkušební době a dohlíží na dodržování uložených podmínek.
- **individuální pomoc a podporu:** Probace poskytuje obviněným a odsouzeným individuální pomoc a podporu s cílem usnadnit jim návrat do společnosti a vést řádný život. Tato pomoc může zahrnovat poradenství v oblasti bydlení, zaměstnání, financí, mezilidských vztahů apod.

⁵⁴ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

⁵⁵ BRUCKNEROVÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 21.

- **působení na obnovu narušených vztahů:** Cílem probace je rovněž napomáhat obnově narušených právních a společenských vztahů, a to jak mezi pachatelem a poškozeným, tak i v širším kontextu celé společnosti.⁵⁶

Probace usiluje o to, aby pachatel trestného činu splnil uložené podmínky, vedl řádný život a úspěšně se reintegroval zpět do společnosti, čímž se minimalizuje riziko recidivy a posiluje se ochrana společnosti. Probace rovněž podporuje udržení kontaktu s rodinou, přáteli a komunitou a minimalizuje stres a úzkost v důsledku odnětí svobody. Odsouzeným poskytuje možnost žít v běžném prostředí a plnit si své povinnosti, čímž snižuje jejich stigmatizaci a usnadňuje jim návrat do života běžné společnosti. Celkově lze konstatovat, že probace má zájem na tom, aby trestní řízení bylo co nejméně invazivní, a naopak, aby co nejvíce respektovalo lidskou důstojnost odsouzených, přičemž současně usiluje o to, aby trest nebyl pouze represí, nýbrž i příležitostí k nápravě a resocializaci.⁵⁷

Mediace v kontextu trestního práva představuje specifickou formu komunikace mezi pachatelem a poškozeným, případně i dalšími dotčenými osobami. Tento dialog je zprostředkován mediátorem, tedy nestrannou osobou řídící celý tento proces. Setkání poskytuje poškozenému na jedné straně a pachateli na druhé straně možnost osobního kontaktu, vzájemné komunikace a společného hledání způsobů nápravy nastalé situace. Pro poškozeného je mediace příležitostí vyjádřit dopad trestného činu na svůj vlastní život a klást pachateli otázky, které považuje za relevantní a směřodonné. Může tak získat důležité odpovědi, které mu pomohou lépe se vyrovnat s prožitou událostí. Pro pachatele pak zprostředkované osobní setkání představuje význačnou možnost uvědomit si důsledky svého vlastního jednání, pochopit a posoudit, jaký dopad mělo jeho chování na poškozeného, případně nést za své činy odpovědnost a za své skutky se omluvit. Mediace tak z tohoto pohledu umožňuje oběma stranám aktivně se podílet na řešení situace, čímž směřuje k dosažení dohody o nápravě, jež bude pro obě strany přijatelná.⁵⁸ Mediace dále umožňuje odlehčit přetíženým soudům a je i jednou z možných cest, kterak snížit náklady na trestní politiku.⁵⁹

⁵⁶ ČESKO. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2000, částka 74.

⁵⁷ BRUCKNEROVÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 22.

⁵⁸ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 25.

⁵⁹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 416.

2.5 Legislativní podklad trestu obecně prospěšných prací

Samotný legislativní podklad pro trest OPP v ČR je zakotven v trestním zákoníku, konkrétně pak v § 65 (*Výkon trestu obecně prospěšných prací*).

2.5.1 Základní legislativní ustanovení

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Tento zákon je nejdůležitějším pramenem práva upravujícím trest OPP. Konkrétně se jedná o §§ 62–65. V § 62 lze nalézt definici trestu OPP. Rovněž jsou zde stanoveny podmínky pro jeho uložení, rozsah a způsob jeho výkonu. Konkrétně se uvádí, že trest lze uložit za přečin, a to buď samostatně, nebo vedle jiného trestu (s výjimkou trestu odnětí svobody). Dále je v předmětném paragrafu blíže specifikováno, kdo může být poskytovatelem OPP (stát, kraj, obec, právnická osoba vykonávající veřejně prospěšnou činnost).⁶⁰ Ustanovení § 63 dále upravuje náhradní trest odnětí svobody v případě, že odsouzený trest OPP nevykoná řádně.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Daný zákon upravuje procesní stránku trestního řízení, tedy včetně ukládání a výkonu trestu OPP. Zmiňuje se o něm například v souvislosti s rozhodováním soudu o uložení trestu a s dohledem nad jeho výkonem.⁶¹

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Zákon o probační a mediační službě upravuje činnost PMS ČR, jež plní klíčovou roli při výkonu trestu OPP. Probační úředník dohlíží na výkon trestu, spolupracuje s odsouzeným i s poskytovatelem prací a podává soudu zprávy o průběhu výkonu trestu.⁶²

Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti

Také tyto podzákoné právní předpisy mohou obsahovat bližší úpravu některých aspektů výkonu trestu OPP, například v oblasti evidence, kontroly a spolupráce s poskytovateli. Pro ilustraci lze poukázat na vyhlášku Ministerstva spravedlnosti ČR č.

⁶⁰ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

⁶¹ ČESKO. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 1961, částka 66.

⁶² ČESKO. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2000, částka 74.

37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, kde je v ustanovení § 40 (*Výkon trestu OPP*) konkrétně upraven výkon trestu OPP.

2.5.2 Podmínky uložení trestu obecně prospěšných prací

Trest OPP může soud uložit pachateli, který spáchal přečin, tj. jakýkoli nedbalostní trestný čin nebo úmyslný trestný čin, u něhož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let.⁶³ Soud obvykle neuloží trest OPP, pokud byl tento trest v posledních třech letech změněn na trest odnětí svobody podle § 65 odst. 3. trestního zákoníku. OPP jsou tedy zamýšleny jako alternativa nejen ke krátkodobým trestům odnětí svobody, ale i k trestům střednědobým. Z penologického pohledu pětiletá hranice odděluje střednědobé tresty od těch dlouhodobých. Zde sledovaný druh trestu je proto poněkud široce pojat, neboť zahrnuje řadu kvalifikovaných skutkových podstat a některé násilné trestné činy, u nichž rozhodně nelze uvažovat o menší závažnosti.⁶⁴ Samotné rozšíření možnosti ukládat trest OPP za všechny přečiny není možné považovat za racionální, neboť u závažných nedbalostních deliktů, jako je například usmrcení z nedbalosti dle § 143 odst. 4 trestního zákoníku nebo ohrožení z nedbalosti podle § 273 odst. 4 trestního zákoníku, kde je stanovena v obou případech sazba od tří do deseti let odnětí svobody, lze důvodně očekávat, že soudy budou trest OPP využívat jen ve zcela výjimečných případech, přesněji řečeno spíše vůbec.⁶⁵

2.5.3 Rozsah trestu obecně prospěšných prací

Soud má možnost uložit trest OPP v rozsahu od 50 do 300 hodin. Kromě toho má soud možnost uložit též přiměřená omezení a povinnosti podle § 48 odst. 4 trestního zákoníku, jejichž cílem je vést pachatele k řádnému životu. Obvykle také soud požaduje, aby pachatel podle svých schopností nahradil škodu, odčinil nemajetkovou újmu způsobenou přečinem nebo vrátil bezdůvodné obohacení získané přečinem. Pokud se jedná o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, soud může, ve snaze využít výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů, uložit některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. To může být provedeno

⁶³ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 296.

⁶⁴ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 133.

⁶⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 297.

bud' samostatně, nebo vedle přiměřených omezení a povinností podle § 48 odst. 4 trestního zákoníku za obdobných podmínek jako pro mladistvé.⁶⁶

2.5.4 Výkon trestu obecně prospěšných prací

Odsouzený musí vykonat OPP osobně a bezplatně ve svém vlastním volném čase, nejpozději však do jednoho roku od stanoveného data nástupu trestu. Doba, po kterou odsouzený nemohl vykonávat trest pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo byl ve vazbě či vězení, se do uvedené lhůty nezapočítává. Za předpokladu, že odsouzený žije řádně a plní své povinnosti, může soud zrušit přiměřená omezení nebo povinnosti uložené trestem, a to po uplynutí šesti měsíců od začátku trestu.⁶⁷

Podmínka, že pachatel musí vykonat danou práci osobně, se váže na důležitou potřebu důkladného zjištění jeho zdravotního stavu. Podle ustanovení § 64 trestního zákoníku je nutné brát v úvahu také zdravotní způsobilost pachatele, jelikož ta přímo ovlivňuje jeho schopnost vykonat trest OPP. Po vzniku PMS ČR (§ 27b trestního řádu) a novelizaci trestního zákoníku a řádu má probační pracovník povinnost zjistit zdravotní stav obžalovaného ještě před vynesemím rozsudku, aby tak soud mohl rozhodnout o uložení předmětného trestu. Ještě před novelou se totiž zdravotní stav zjišťoval až po vynesení rozsudku, což nezhůdka vedlo k problémům s výkonem trestu právě z důvodu zdravotní nezpůsobilosti odsouzeného. Tento nově nastavený postup tak předchází nežádoucím komplikacím a celý proces významně urychluje. Pokud se zdravotní stav odsouzeného změní a dlouhodobě ho činí neschopným vykonávat trest, může se od výkonu trestu nebo jeho zbytku upustit.⁶⁸

Jestliže odsouzený nevede řádný život, vyhýbá se trestu, porušuje podmínky nebo jinak maří výkon trestu, může soud přeměnit trest OPP na trest odnětí svobody. Každá neodpracovaná hodina se přitom počítá jako jeden den vězení. Soud má možnost ve výjimečných případech ponechat trest v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu o šest měsíců, jestliže odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu. Na dobu výkonu trestu může soud stanovit dohled, dosud neuložená omezení nebo povinnosti nebo výchovná opatření. Na pachatele, jenž vykonal trest OPP, se následně pohlíží, jako by nebyl odsouzený.⁶⁹

⁶⁶ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ MUČKA, J. *Zkoumání zdravotního stavu a dalších podmínek při přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody*. Online. Eprávo, 23. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zkoumani-zdravotniho-stavu-a-dalsich-podminek-pri-premene-trestu-obecne-prospesnych-praci-v-trest-odneti-svo>. [cit. 2025-01-20].

⁶⁹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 307.

2.5.5 Nařízení výkonu, odklad, přerušení a upuštění od výkonu trestu

Před samotným nařízením výkonu trestu OPP musí být vydáno rozhodnutí, na jehož základě se má jmenovaný trest vykonat. Příslušné rozhodnutí může mít podobu odsuzujícího rozsudku nebo trestního příkazu. Ten obvykle vydává okresní soud, avšak v některých případech i krajský soud jako soud první instance, například při vyloučení řízení o určitém trestném činu ze společného řízení.⁷⁰ Jakmile toto rozhodnutí nabude právní moci, předseda senátu (nebo samosoudce) zašle jeho kopii okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený vykonávat svůj trest. Dle § 335 trestního řádu je tímto soudem zpravidla okresní soud, v jehož obvodu odsouzený bydlí. Mimo tento obvod lze trest vykonat výhradně se souhlasem odsouzeného. Uváděný postup je zdůvodněn specifiky výkonu trestu, zejména pak znalostí místních podmínek, obvykle delší dobou trvání výkonu a konkrétní potřebou OPP v dané oblasti.⁷¹

Nařízení výkonu

Jakmile se stane rozhodnutí o trestu OPP vykonatelným, předseda senátu zašle jeho kopii středisku PMS v obvodu okresního soudu, kde odsouzený bydlí, pracuje nebo se zdržuje. Pokud bylo odsouzenému zároveň uloženo přiměřené omezení nebo povinnost podle § 48 odst. 4 písm. b), d) nebo h) trestního zákoníku, musí se těmto omezením nebo povinnostem podrobit. Odsouzený se navíc musí podrobit vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, zúčastnit se vhodných programů psychologického poradenství a zdržet se konzumace alkoholu nebo jiných návykových látek.⁷² Odsouzený se také musí podrobit výchovnému opatření podle § 18 odst. 1 písm. c) nebo g) nebo § 19 odst. 1 písm. e), g) nebo h) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Musí vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu. Dále je povinen podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému přiměřenému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

⁷⁰ BRUCKNEROVÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 81.

⁷¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 19.

⁷² ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

Odsouzený je povinen se ve stanovené době zdržovat na určeném místě (tato doba se přitom vztahuje jak na pracovní dny, tak i na soboty, neděle a svátky). Taktéž nesmí bezdůvodně měnit své zaměstnání bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi.⁷³

Probační úředník volí konkrétní druh a místo výkonu OPP ze seznamu požadavků, které shromáždilo středisko PMS a které pocházejí od obecních úřadů a dalších institucí, kde mohou být OPP vykonávány.⁷⁴

Probační úředník má možnost zohlednit a respektovat při určování druhu OPP nejen profesi, ale i znalosti a dovednosti odsouzeného. Nicméně je spíše výjimkou než pravidlem, aby se pro odsouzeného podařilo najít práci, jež by všem těmto aspektům plně odpovídala. Co se týče místa výkonu OPP, trestní řád stanoví, že tento trest by měl být vykonáván zpravidla v obvodu okresního soudu, kde má odsouzený trvalé bydliště. V neposlední řadě by pak měl probační úředník přihlížet k tomu, aby odsouzený vykonával práce co nejbližší místu, kde má bydliště nebo pobyt. Odsouzený musí být řádně poučen o dvou klíčových povinnostech v rámci usnesení o výkonu trestu OPP. První povinností je dostavit se do čtrnácti dnů na středisko PMS v obvodu okresního soudu, kde má být trest vykonán. Následnou povinností je dostavit se v den určený probačním úředníkem na obecní úřad nebo instituci, kde má být uložený trest vykonán.⁷⁵

Odsouzený a poskytovatel OPP poté mezi sebou uzavřou dohodu, v níž jsou specifikována základní pravidla spolupráce. Dále je stanoven podrobný harmonogram s konkrétními termíny pro výkon OPP. Dohoda jasně specifikuje dobu, během níž je odsouzený povinen trest vykonat. Tato doba se pohybuje v limitu jednoho roku od nařízení výkonu trestu. Poskytovatel je povinen poučit odsouzeného o bezpečnosti práce a předat mu, je-li to třeba, veškeré pracovní a ochranné pomůcky.⁷⁶

Odsouzený musí pravidelně docházet na místo výkonu OPP a vykonávat přidělené úkoly ve stanoveném rozsahu a čase. Zároveň je povinován respektovat pokyny probačního úředníka a dalších odpovědných osob, vykonávat práci svědomitě a zodpovědně, informovat probačního úředníka o případných změnách bydliště nebo

⁷³ ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2003, částka 79.

⁷⁴ ČESKO. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 1961, částka 66.

⁷⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 320.

⁷⁶ ŠTERN, P. OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 93.

zaměstnání a zdržet se nevhodného chování, jako je konzumace alkoholu nebo jiných návykových látek během celého výkonu OPP.

Odsouzený má během výkonu OPP také několik práv. Má zejména právo na spravedlivé a lidské zacházení, bezpečné pracovní podmínky a ochranu zdraví. Dále má právo být informován o svých povinnostech a právech, mít přiměřenou pracovní dobu a odpočinek a má právo požádat o pomoc probačního úředníka, kupříkladu při vzniku neshod na určeném místě pracoviště výkonu trestu. Domnívá-li se, že jeho práva byla porušena, má právo podat stížnost.⁷⁷

Odložení výkonu trestu obecně prospěšných prací

Podmínky pro odložení výkonu trestu jsou uvedeny v § 339 odst. 1 trestního řádu.

„Předseda senátu na potřebnou dobu odloží nebo přeruší výkon trestu obecně prospěšných prací, jestliže z lékařských zpráv předložených odsouzeným nebo vyžádaných s jeho souhlasem vyplývá, že v důsledku přechodného zhoršení zdravotního stavu není odsouzený schopen trest vykonat.“

V § 339 odst. 2 trestního řádu je stanoveno, že:

„... výkon trestu obecně prospěšných prací na těhotné ženě a matce novorozeného dítěte předseda senátu odloží nebo přeruší na dobu jednoho roku po porodu“.

V § 340 odst. 1 trestního řádu se uvádí, že:

*„... předseda senátu odloží nebo přeruší výkon trestu obecně prospěšných prací, je-li odsouzený povolán k výkonu vojenské činné služby“.*⁷⁸

O odložení výkonu trestu OPP může navíc předseda senátu rozhodnout též z jiných významných důvodů, a to dle § 339 odst. 3 trestního řádu, avšak odklad je možný nejdéle na dobu tří měsíců ode dne, kdy rozhodnutí, kterým byl tento trest uložen, nabylo právní moci. Takovým důležitým důvodem může být mimo jiné neodkladná pracovní cesta odsouzeného do zahraničí, příprava na maturitní zkoušku aj. Doba přerušení se nezapočítává do lhůty jednoho roku, již trestní zákon v § 65 odst. 1 stanovuje.⁷⁹

⁷⁷ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Trest obecně prospěšných prací*. Online. 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_opp.pdf. [cit. 2025-01-26].

⁷⁸ ČESKO. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 1961, částka 66.

⁷⁹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 323.

Přerušení a upuštění od výkonu trestu obecně prospěšných prací

Jak již bylo zmíněno výše, předseda senátu může přerušit výkon trestu OPP z důležitých důvodů, k nimž přináleží zhoršení zdravotního stavu odsouzeného, těhotenství a mateřství nebo poskytování zvláštní ochrany a pomoci. Přerušení však může trvat nejvýše tři měsíce od nabytí právní moci rozhodnutí.

K rozhodnutí o upuštění od výkonu trestu OPP či jeho zbytku následně musí předseda senátu přistoupit tehdy, když změna zdravotního stavu není toliko dočasná, nýbrž odsouzenému dlouhodobě znemožňuje uložený trest vykonat dle § 340a trestního řádu.⁸⁰

Po ukončení výkonu trestu poskytovatel o této skutečnosti informuje PMS, jež zajistí předání příslušné zprávy soudu. Protože se v případě OPP na pachatele pohlíží, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu či jeho zbytku pravomocně upuštěno, následuje výmaz z rejstříku trestů.⁸¹

2.6 Problémy spojené s uplatňováním trestu obecně prospěšných prací

Jak již bylo opakovaně zdůrazněno a nyní je znovu rozebíráno, trest OPP představuje v českém právním systému alternativu k trestu odnětí svobody. Tato forma trestu je zaměřena na resocializaci odsouzených a jejich aktivní zapojení do společnosti prostřednictvím práce ve veřejném zájmu.⁸² Přesto nebo možná právě proto se jeho uplatňování v praxi potýká s celou řadou překážek, které mohou negativně ovlivňovat jeho efektivitu a spravedlivé využívání.

2.6.1 Hlavní problémy při uplatňování trestu obecně prospěšných prací

Níže jsou specifikovány a identifikovány některé vybrané problémy, které se přímo pojí s uplatňováním této trestněprávní sankce.

Nedostatek pracovních míst

Jedním z klíčových problémů a zároveň výzev výkonu trestu OPP je nedostatečný počet vhodných pracovních příležitostí, a to zejména v menších obcích nebo regionech s omezenými možnostmi zapojení odsouzených do veřejně prospěšných aktivit.

⁸⁰ ČESKO. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 1961, částka 66.

⁸¹ ŠTERN, P. OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 93.

⁸² NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopln. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 257.

Organizace, které by případně mohly příslušné práce poskytovat, navíc nemusejí mít o spolupráci zájem, třeba z důvodu administrativní náročnosti, personálních nedostatků nebo předsudků vůči odsouzeným.⁸³

Nízká disciplína odsouzených

V praxi se nezřídka objevují případy, kdy odsouzení nedodržují stanovené povinnosti, kupříkladu vůbec nenastoupí k výkonu trestu, na pravidelné bázi neplní úkoly, porušují pracovní kázeň atp. Takové jednání následně může vést ke komplikacím při správě trestu.⁸⁴ „*Při podávání výkonu odsouzených sehrává úlohu také častá absence soustavných pozitivních pracovních návyků, vzniklá v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti a osvojení si sociálně patologického způsobu obživy.*“⁸⁵ Případné nevykonání trestu s sebou nese jistá rizika, mezi něž se především počítá větší pravděpodobnost, že odsouzený nakonec skončí za zdmi věznice, a to se všemi negativními důsledky a dopady tohoto potrestání.⁸⁶

Administrativní zátěž

Proces ukládání a kontroly výkonu OPP je značně složitý a vyžaduje navázání úzké a společným potřebám odpovídající spolupráce mezi soudy, PMS a konkrétními organizacemi, v rámci jejichž působnosti se dané práce vykonávají. Nedostatečná koordinace či případné nejasnosti a nesrovnalosti v komunikaci mohou ve výsledku zapříčinit nežádoucí prodlevy, a tím zcela narušit a z ustáleného fungování vykojet plynulý průběh trestu.⁸⁷

Postoj veřejnosti a stigmatizace

V neposlední řadě, a často i v samém základu, hraje stěžejní roli též společenské vnímání odsouzených vykonávajících OPP, jež nezřídka bývá veskrze negativní a jen těžko měnitelné. Předsudky ze strany zaměstnavatelů nebo veřejnosti mohou za jistých okolností oslabit kýžený efekt resocializace a komplikovat budoucí zapojení odsouzených do běžného života. Pachatelé trestných činů vytvářejí v myslích široké

⁸³ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 190–191.

⁸⁴ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.

⁸⁵ CHROMÝ, J. *K efektivitě výkonu trestu obecně prospěšných prací*. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. 2006, č. 3. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7237/6603>. [cit. 2025-01-29].

⁸⁶ HÁLA, J. *Lexikon moderního vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2024, s. 19.

⁸⁷ ROZUM, J. a kol. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita*. Online. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2020. Dostupné z: <https://www.iksp.cz/storage/169/464-Zpravy-PMS-pro-ucely-rozhodnuti-v-trestnim-rizeni-kvalita-vyznam-efektivita.pdf>. [cit. 2025-01-29], s. 48–49.

veřejnosti výrazný pocit ohrožení, jenž intenzivněji prožívá společnost a jenž vede k silnější touze po přísném trestání narušitelů zákonů. Dle této teorie je kořenem punitivity (tedy tendence člověka uskutečňovat trest, trestat) právě strach ze zločinu, zejména z násilných kriminálních skutků.⁸⁸

2.6.2 Možná řešení zefektivnění uplatňování trestu obecně prospěšných prací

Jednotlivá níže uvedená a sepsaná řešení mohou pomoci zefektivnit a optimalizovat nejen uplatňování trestu OPP, ale alternativních trestů obecně.

Správně ukládat alternativní tresty a využívat odklony

Efektivita alternativních trestů závisí zejména na jejich vhodném ukládání. Pachatel musí být důkladně seznámen s dílčími podmínkami trestu a být motivován jej vykonat. PMS má možnost navrhnout přiměřená omezení nebo povinnosti na základě analýzy rizik a potřeb pachatele a oběti. Úspěšné uplatňování odklonů přitom vychází ze znalosti situace pachatele a poškozeného. PMS zprostředkovává nezbytné informace orgánům činným v trestním řízení na základě osobního jednání a zkušeností s poškozeným i pachatelem.⁸⁹

Posílit výchovný vliv na pachatele, kteří porušují podmínky alternativního trestu, a integrovat pachatele do života ve společnosti

PMS disponuje hned pěti specializovanými pracovišti, která se zaměřují na poskytování resocializačních programů. Tato programová centra působí v Praze, Severočeském, Západočeském, Jihočeském a Severomoravském kraji. Lektori programových center v praxi realizují širokou škálu nejrozličnějších programů. Mezi jinými lze jmenovat například program označovaný jako „Vnímám i Tebe“, což je program pro dospělé pachatele zaměřený na kriminální jednání. Pomáhá rozvíjet empatii, uvědomit si dopady trestného činu na vlastní život, život blízkých a obětí, převzít plnou odpovědnost a zajistit nápravu. Program pro řidiče je určen všem, kteří se dopustili dopravních trestných činů, včetně těch pod vlivem drog nebo alkoholu. Zaměřuje se na identifikaci rizikového chování a učí, jak řešit kritické situace odlišným způsobem. Program pro mladistvé pachatele zase posiluje jejich silné stránky a učí nové strategie a účelem dosažení cílů bez porušení zákona. Mladiství získávají možnost naučit se kontrolovat své

⁸⁸ HAMPLOVÁ, D., KATRŇÁK, T. *Na vzdělání záleží: jak vzdělanostní rozdíly ovlivňují osudy lidí v české společnosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018, s. 495.

⁸⁹ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*. Online. 2017. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/12681/762397/2017_Koncepce_PM_do_roku_2025.pdf/bd17324b-f3b7-4689-9418-760a03f92116. [cit. 2025-01-27].

vlastní chování v rizikových situacích. Program označený jako „Restart“ představuje dlouhodobý resocializační program jak pro tzv. prvotrestané, tak i pro recidivisty a využívá kognitivně behaviorální teorie. Jeho hlavním cílem je snížit násilné chování zvýšením znalostí a rozvojem dovedností. Vedlejším sledovaným parametrem je rozpoznání rizikových situací a lidí, lepší orientace v systému, vzdělání, práce a bezpečné sociální vazby. Poslední program, na který zde lze poukázat, se specificky zaměřuje na zvládání vzteku a zlosti. Určen je všem osobám páchajícím trestnou činnost ve vztazích a týrajícím osoby ve společné domácnosti. Hlavním záměrem a smyslem je pochopit roli násilí ve vztahu, uvědomit si nezdravé chování a nahradit jej pozitivnějšími alternativami. Používá se přitom tzv. technika „time-out“ (chvilé ignorování), jež pomáhá detekovat vztek a vhodně s ním pracovat.⁹⁰

Zintenzivnit přímou práci s pachatelem a jeho rodinou při výkonu probace

Po historickém exkurzu se jasně ukazuje, že první probační úředníci nemuseli být nutně odborníky na lidské chování a mezilidské vztahy. Cenila se především jejich pevná víra, morálka a charakter. Jinými slovy, měli sloužit jako vhodný vzor pro odsouzené. Je nanejvýš důležité, aby probační pracovník úzce spolupracoval s odsouzeným a byl mu náležitým vzorem. Probace umožňuje pachatelům s podporou probačních úředníků provést pozitivní změny v životě, které postupně eliminují kriminální chování. Klíčové faktory zahrnují pevné osobní vazby, zejména mezi odsouzeným a jeho partnerem, dětmi, přáteli či zvířetem, i smysluplnou náplň života, jako je třeba práce nebo volnočasová aktivita.⁹¹

Integrovat pachatele do života ve společnosti

Integrace pachatelů do společnosti je klíčová za účelem snížení recidivy a zvýšení bezpečnosti. PMS se zaměřuje na podporu pachatelů při jejich návratu do běžného života, což především zahrnuje individuální podporu, skupinové programy a multidisciplinární spolupráci s dalšími organizacemi.

Cílem je pomoci pachatelům najít smysluplnou náplň života, vytvořit pevné osobní vazby a posílit jejich motivaci k vedení řádného života.⁹²

⁹⁰ URBAN, L. a kol. *Sociální deviace: stav, trendy a souvislosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, s. 263–264.

⁹¹ GRIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, s. 83.

⁹² PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*. Online. 2017. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/12681/762397/2017_Koncepce_PM_do_roku_2025.pdf/bd17324b-f3b7-4689-9418-760a03f92116. [cit. 2025-01-27].

Pasivní a aktivní nástroje pracovníka Probační a mediační služby

V rámci dohledu pracovníka PMS lze mezi pasivní nástroje zařadit poskytování informací klientovi, vedení záznamů a dokumentace, ověřování a shromažďování údajů o klientovi z externích zdrojů bez jeho aktivní účasti, objektivizaci a komunikaci údajů. Aktivní pracovní nástroje zahrnují osobní kontakt s klientem, a to zejména prostřednictvím profesionálního rozhovoru. Pracovník se zaměřuje na vedení rozhovorů s klientem, poskytuje mu prostor k vyjádření vlastního přání, názoru atp., čímž mu v podstatě umožňuje začít postupně pozměňovat své názory, postoje i chování. V průběhu těchto rozhovorů jsou formulovány cíle, jichž má být společným úsilím dosaženo. Klient je motivován k řešení problémů samostatně, bez toho, aniž by docházelo k porušování zákona. Nedílnou součástí práce pracovníka je taktéž návštěva klientova bydliště s cílem poznat jeho přirozené sociální prostředí a vztahy.⁹³

⁹³ ŠTERN, P. OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 76–79.

3 VLASTNÍ VÝZKUM

V teoretické části práce byla vymezena základní teoretická východiska spolu s obecným rámcem problematiky testu OPP, jenž je nutnou podmínkou pro úspěšnou realizaci výzkumného šetření. V následující metodologické části práce je prezentován přístup k výzkumnému problému a výzkumným cílům, jež budou následně doplněny o sadu příslušných otázek pokládaných dotazovaným (respondentům) ve výzkumném šetření. Prostřednictvím stanovení výzkumných cílů je tak zároveň rozpracován výzkumný postup sestávající ze dvou dílčích fází. Zatímco první fází je příprava scénáře, rekrutace respondentů a samotná realizace rozhovorů s respondenty, druhou je jeho analytické a interpretační vyhodnocení. Představeny jsou rovněž nástroje, které byly v souvislosti s tím používány, a výzkumný design, jenž byl pilotován na dvou vybraných respondentech – participujících pracovnících vybraných organizací/institucí, kde tito pracovníci mají na starosti agendu spojenou s výkonem testu OPP.

Výzkumným designem se tak v daném případě rozumí celistvý proces výzkumu, na jehož počátku stojí konceptualizace a definice výzkumných otázek. Následuje sběr dat, jejich analýza a interpretace, přičemž je hledáno propojení mezi zkoumanými daty a výzkumnými otázkami. Vyústěním je pak vytvoření takového výstupu, jenž by našel své opodstatnění a využití v praxi pracovníků PMS.

3.1 Realizace výzkumu

Při realizaci výzkumného šetření (pro zodpovězení výzkumných otázek) byla zvolena tzv. metoda porozumění založená na teorii interpretace, jež směřuje k tomu, aby bylo možné porozumět či pochopit významy obsahu sdělení. Příslušné metody je dosahováno prostřednictvím kvalitativní výzkumné strategie, již lze podle Dismana⁹⁴ definovat jako nenumерické šetření a zároveň interpretaci sociální reality, jejímž cílem je odkrýt význam, jenž je podkládán sdělovaným informacím. Výhodou této strategie je možnost získat poměrně velký objem různorodých informací o malém počtu jedinců. Kvalitativní data navíc umožňují kontextuální porozumění (získání kontextuální

⁹⁴ DISMAN, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, s. 285.

informace ohledně výzkumného objektu), neboť se jejich prostřednictvím výzkumník ocitá uvnitř příslušné situace. Naproti tomu určitou nevýhodou kvalitativního výzkumu je fakt, že ne vždy je možné získanou znalost zobecnit na celou populaci. Současně je omezena možnost provádět kvantitativní predikce a testovat hypotézy a teorie.

Samotný sběr dat a jejich následná analýza navíc představují časově velice náročný proces. Byť výzkumník usiluje o to, aby verbálně vyjádřil svůj zájem o probírané téma a zároveň aby respondentu podnítil k dalšímu vyprávění, určitou nevýhodou je též možné ovlivnění (zkreslení) výsledků z jeho strany a v návaznosti na jeho osobní preference. „*Zkreslení ze strany výzkumníka se týká toho, co výzkumník jako pozorovatel přináší do výzkumu v podobě subjektivních teorií a předsudků či vlastností. To může ovlivnit výběr výzkumných otázek, dat i oprávněnost závěrů.*“⁹⁵

Respondenti byli podněcováni k volnému vyprávění, přičemž jim byly pokládány rovněž i doplňující otázky za účelem získání kontextuálních informací a vazeb. Do vyprávění respondenta bylo vstupováno jen ve výjimečných případech, kdy byli dotazováni pouze na nesrozumitelné části či žádáni o upřesnění. Otázka byla respondentovi zopakována, pakliže se až příliš odchýlil od předmětného tématu, popřípadě neodpovídal na otázku, jež mu byla položena. Klíčovou roli tak zde sehrávají respondentovy individuální myšlenky, znalosti, zkušenosti, dovednosti a postoje k tématu, tj. subjektivní dimenze zkoumaného problému. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se kvalitativní výzkum sice vyznačuje poměrně nízkou reliabilitou (spolehlivostí), ale na druhou stranu může poskytnout vysokou validitu (platnost, věrohodnost). Rubin a Rubinová⁹⁶ pak v daném kontextu doporučují nahradit kritérium reliability (spolehlivosti) kritériem správnosti a pečlivosti. Správnost (angl. *accuracy*) se poté stává kritériem, jehož prostřednictvím je posuzována přesnost realizovaného kvalitativního výzkumu. Výzkumník tak vždy musí pracovat výhradně s informacemi, které získal, aniž by při tom použil strategii „domýšlení si“, případně „doplňování“ dat. Z téhož důvodu je vhodné požádat respondenta, aby provedl revizi a schválil přepis rozhovoru.

⁹⁵ HENDL, J. 2023. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, s. 152.

⁹⁶ RUBIN, H. J., RUBIN, I. S. 2005. *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks: Sage, p. 125.

Data (nahrávky rozhovorů přepsané do textové podoby – texty) vzniklá za účelem výzkumného šetření, sebraná přímo výzkumníkem od respondentů a potřebná pro zodpovězení výzkumných otázek jsou kvalitativní povahy, jelikož je nutné identifikovat, popsat, zhodnotit a analyzovat, jak problematiku agendy spojené s výkonem trestu OPP vnímají a jak k ní přistupují sami pracovníci míst výkonu trestu OPP. Z teorie je sice možné odvodit, jak probíhá (metodický) postup pracovníků středisek v oblasti zajišťování možnosti a ukládání výkonu trestu OPP, ale již není zřejmé, do jaké míry se teoreticky popsaný postup shoduje s praxí poskytovatelů, kteří nabízejí místa k výkonu trestu OPP, s jakou úspěšností se pracovníkům daří naplňovat základní filozofická východiska, na jejichž podkladě se zformovaly základní myšlenky mediace a probace, jak pracovníci hodnotí a interpretují posláním PMS atp. Získaná data tak spočívají v autentických vyjádřeních respondentů o významech, zásadách a smyslu, který PMS připisují. Zvolený přístup ke zpracování dat umožňuje nejen zachovat autentický význam sdělení jednotlivých respondentů (pracovat s informacemi v příslušném kontextu a čase), ale prostřednictvím systému kódování a kategorizace taktéž uspořádat mnohdy velmi nestrukturované výroky respondentů.

Podklady pro odpovědi na níže specifikované cíle výzkumného šetření jsou shromažďovány prostřednictvím dotazování, a to konkrétně za využití techniky tzv. chápacího rozhovoru. Tento typ rozhovoru spadá pod polostrukturovaný rozhovor, kdy tazatel vybízí a povzbuzuje respondenty k tomu, aby sami tematizovali a verbalizovali některé jevy, procesy a aspekty svého pracovního života (včetně rozmanitostí práce, flexibility, příležitostí k osobnímu a pracovnímu růstu atp.), které oni sami pokládají v kontextu realizace výkonu trestu OPP za významné. Jednotliví respondenti se tak při realizaci rozhovorů částečně stávali partnery a současně s tím plnili taktéž úlohu expertů na příslušnou problematiku, tedy realizaci výkonu trestu OPP.

Rozhovory byly provedeny s respondenty relevantními z hlediska realizace výkonu trestu OPP. Jednalo se o osoby, které se podílejí na praxi, tj. o pracovníky míst výkonu trestu OPP, kteří pracují s odsouzenými během výkonu trestu OPP. Počet oslovených pracovišť pro zprostředkování kontaktů na respondenty, kteří by mohli poskytnout rozhovor, byl osm. Z celkového počtu oslovených pracovišť se pro spolupráci nakonec vyslovili 3 pracovníci. Kontakty na dalšího pracovníka byly získány přímým intervenčním způsobem. Tři respondenti byli kontaktováni také na něčí doporučení, tj. prostřednictvím tzv. techniky sněhové koule (angl. *snowballing*, *snow ball method* ad.),

jež je kombinací účelového a prostého náhodného výběru současně, kdy rozhovor s jedním respondentem vede k rozhovoru s někým z jeho profesního okolí. Tato technika se osvědčila i jako jistý „průlom“ mezi pracovníky, kteří by jinak nebyli ochotni se výzkumného šetření zúčastnit, neboť by postrádali důvěru ve výzkumníka. Tento postup získávání osob do zkoumaného souboru v případě kvalitativních výzkumů se jeví jako velmi vhodný.⁹⁷ Výzkumného šetření se tak zúčastnilo celkem 7 respondentů (blíže viz tab. č. 1). Jelikož profesní zařazení respondentů není pro prezentované výzkumné šetření nijak významné, není u respondentů ani uváděno.

Tabulka č. 1: Jednotka zjišťování

Označení respondenta	Délka praxe	Převažující agenda
P1	12 let	Trest OPP
P2	4 roky	Trest OPP
P3	8 let	Trest OPP
P4	10 let	Trest OPP
P5	15 let	Trest OPP
P6	7 let	Trest OPP
P7	18 let	Trest OPP

Zdroj⁹⁸

Respondenti byli shodně kontaktováni prostřednictvím e-mailu, případně telefonu (v závislosti na jejich osobních preferencích). Následně jim byla představena samotná osoba výzkumníka, záměr výzkumu a téma rozhovoru. Pakliže respondent souhlasil, byl domluven konkrétní termín a způsob realizace rozhovoru. Všech sedm rozhovorů probíhalo v období únor–březen 2025, a to s každým respondentem zvlášť. Od 4 respondentů byly vyžadované informace získávány v přímé interakci, neboť rozhovor byl proveden po telefonu. Dva respondenti požádali o rozhovor „na dálku“, tedy aby jim byly otázky zaslány, přičemž na ně odpověděli písemně, čímž ale zároveň zcela vyloučili možnost tvorby nových otázek, tudíž i nového okruhu zajímavých odpovědí. Následně s 1 respondentem byl realizován rozhovor v klidném prostředí malé kavárny. Sám respondent se rozhodl pro volbu místa, jež mělo přispět k tomu, aby se uvolnil a podával spontánní odpovědi. Rozhovory s respondenty trvaly mezi 40 až 50 minutami.

⁹⁷ CHRASTINA, J. 2019. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 125.

⁹⁸ Vlastní zpracování, 2025.

Respondent, jenž na otázky odpovídal písemně, uvedl, že mu sepsání všech odpovědí zabralo celkem 2 hodiny, neboť se ke svým výpovědím opakovaně vracel, upravoval je, přepisoval či rozšiřoval.

Také následné vyhodnocení získaných dat (výsledků) probíhalo v několika vlnách. Data byla postupně vyhodnocována a vzájemně porovnávána (byly zjišťovány a analyzovány podrobnosti a rozdíly). Pro proces zpracování, analýzy a interpretace dat bylo použito kódování.

3.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Následně jsou uvedeny cíle práce, které byly hodnoceny. Cílem kvalitativního výzkumu není testování předem stanovených hypotéz, nýbrž sběr zcela nových poznatků, které v souhrnu umožní formulovat hypotézy nové, vytvářet teorii a zároveň přispívat k porozumění vybraným aspektům sledované problematiky. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu je možné snáze porozumět lidem v sociálních situacích.⁹⁹

Hlavní výzkumný cíl:

Analyzovat a zhodnotit v kvalitativní rovině problémy, výzvy, překážky a příležitosti související s realizací trestu OPP z pohledu pracovníků míst výkonu trestu a navrhnout konkrétní opatření ke zvýšení efektivity a společenského dopadu výkonu tohoto trestu.

Za účelem dosažení hlavního cíle bylo nutné soustředit se na splnění dílčích cílů výzkumu.

Dílčí výzkumné cíle:

- V kontextu výkonu OPP identifikovat a objasnit výzvy – problémy i příležitosti – s jejich výkonem přímo spjaté.
- Získat, zpracovat, analyzovat a transformovat postoje, názory a reálnou zkušenost pracovníků míst výkonu trestu OPP s běžně zavedenými postupy a procesy na místech výkonu trestu.

⁹⁹ DISMAN, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, s. 285.

- Navrhnout odpovídající soubor opatření pro: a) zlepšení znalostí, dovedností, schopností a přístupu pracovníků k pracovnímu výkonu, b) pro zvýšení motivace odsouzených k vykonání trestu.

Výzkumné otázky a operacionalizace

Hlavní výzkumná otázka (dále již jen zkráceně „HVO“) zní: *S jakými problémy, výzvami, překážkami a příležitostmi souvisejícími s realizací trestu OPP se nejčastěji potýkají pracovníci míst výkonu trestu?* Operacionalizací byla tato otázka rozdělena do specifických dílčích otázek (dále již jen zkráceně „DVO“).

DVO1: S jakými problémy se pracovníci míst výkonu trestu OPP nejčastěji potýkají při praktické realizaci výkonu trestu OPP?

První specifická otázka se vztahuje k problémům při výkonu trestu z pohledu jeho poskytovatelů. Cílem je zaměřit se na dění na místech výkonu trestu OPP v kombinaci s perspektivou pověřených pracovníků, jež danému jednání udává význam. Cílem je tedy určit jednotlivé problematické oblasti, které reflektují pohled pracovníků míst výkonu trestu OPP na současné problémy trestu OPP.

DVO2: Jaké jsou podle pracovníků míst výkonu trestu OPP nejčastější překážky bránící výkonu trestu OPP?

Pozornost je věnována nejčastějším překážkám, které z pohledu pracovníků míst výkonu trestu OPP nejčastěji brání úspěšně vykonaným OPP, které přinášejí prospěch nejen samotnému odsouzenému, ale i společnosti jako celku.

DVO3: Co podle pracovníků míst výkonu trestu OPP zůstává jako výzva a příležitost do budoucnosti?

Třetí specifická otázka se zaměřuje na zjištění, jaké výzvy a příležitosti s sebou zpravidla nese výkon trestu OPP. Cílem je tedy odhalit nejvýznamnější budoucí výzvy a příležitosti, a tím potažmo i vytvořit stručný přehled zásadních problémů, s nimiž se výkon trestu OPP potýká.

DVO4: Jaká opatření by měla být podle pracovníků míst výkonu trestu OPP zavedena, aby se zlepšil přístup pracovníků k pracovnímu výkonu a zároveň zvýšila motivace odsouzených k tomu, aby trest vykonali?

Poslední výzkumná otázka již přenáší pozornost od popisu aktuálního stavu k jeho řešení v rámci konkrétních problémů a překážek výkonu trestu OPP. Identifikace jednotlivých opatření, které ovlivňují znalosti, schopnosti, dovednosti a přístup pracovníků míst výkonu trestu OPP a zvyšují motivaci odsouzených k vykonání trestu OPP, umožňují ilustrovat komplexnost výkonu trestu OPP a také pohled pracovníků na způsob řešení jednotlivých problémů.

3.3 Etika výzkumu

Každý jednotlivý výzkum, jenž pracuje s lidmi, musí plně respektovat a reflektovat etické principy úcty k jednotlivci, prospěšnosti, spravedlnosti a zachování důstojnosti člověka. Jelikož respondenti věnují výzkumníkovi svůj čas a pozornost a zároveň mu otevřeně vyprávějí svůj vlastní životní příběh, čímž se aktivně podílejí na realizaci výzkumného šetření, je nanejvýš zřejmé a nezpochybnitelné, že si zaslouží plný respekt a uznání výzkumníka. Také v daném případě, zejména s ohledem na osobní charakter některých otázek, jichž se výzkumné šetření týkalo, a přímý kontakt s komunikačním partnerem, bylo nutné vzít v úvahu rovněž etické hledisko prezentovaného výzkumného šetření. Etika výzkumného šetření přitom především nabádá k tomu, aby výzkumník nesledoval výlučně své vlastní zájmy na úkor zájmů osob, které se výzkumného šetření účastní.

Participující respondenti měli možnost poskytnout (ústní nebo písemný) informovaný souhlas s tím, že se budou výzkumného šetření účastnit. Znamená to, že byli přesně obeznámeni s tím, čeho se příslušné výzkumné šetření týká, a zároveň měli svobodnou volbu (nikoliv vynucenou povinnost) nad tím, zdali se šetření zúčastní, nebo bez udání důvodu spolupráci odmítnou, případně kdykoliv od výzkumného šetření odstoupí.

Celkem 4 participující respondenti, s nimiž byl rozhovor realizován pomocí telefonu, udělili ústní informovaný souhlas. Další 2 respondenti, kteří na otázky odpovídali prostřednictvím e-mailu, provedli informovaný souhlas písemně, a to v následujícím znění:

„Prohlašuji a potvrzuji, že jsem se seznámil/a s informacemi o cílech a průběhu příslušného výzkumného šetření a že dobrovolně souhlasím s účastí své osoby na tomto výzkumném šetření. Současně souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumného šetření a s jejich využitím výhradně pro účely zpracování bakalářské práce nazvané 'Trest OPP a problémy při jeho realizaci pohledem pracovníků míst výkonu trestu'.“

Poslední respondent, s nímž byl realizován rozhovor osobně v kavárně, vyjádřil svůj souhlas konkludentně, kdy souhlas vyplynul ze situace a byl udělen mlčky se souhlasným gestem.

Jména všech interviewaných osob byla pro účely této práce anonymizována a z důvodu ochrany jejich soukromí a k povzbuzení otevřených odpovědí byly participující osoby označeny pouze zkratkou „P1“ (tj. pracovník 1), „P2“ (tj. pracovník 2) ad.

3.4 Výsledky

V této části práce jsou nejprve v odpovídajícím kontextu analyzována a interpretována výsledná data, která se podařilo získat z rozhovorů s pracovníky míst výkonu trestu OPP, a z nich jsou následně vyvozovány závěry. Na základě této interpretace jsou posléze definována konkrétní opatření za účelem zvýšení efektivity a společenského dopadu výkonu zde sledovaného trestu OPP. Prostřednictvím interpretace zjištěných dat jsou zároveň hledány odpovědi na shora uvedené výzkumné otázky. Tato část práce je proto přehledně strukturována do dílčích podkapitol v návaznosti na jednotlivé výzkumné otázky. V závěru je pak prostřednictvím dílčích odpovědí na specifické výzkumné otázky související se zvoleným problémem zodpovězena také hlavní výzkumná otázka.

3.4.1 Nejčastější problémy a překážky spojené s praktickou realizací výkonu trestu obecně prospěšných prací

V této části práce jsou blíže popsány výsledky analýzy, na jejichž základě je možné odpovědět na první dvě specifické výzkumné otázky (DVO1; DVO2), jež byly formulovány následovně:

S jakými problémy se pracovníci míst výkonu trestu OPP nejčastěji potýkají při praktické realizaci výkonu trestu OPP? (DVO1)

Jaké jsou podle pracovníků míst výkonu trestu OPP nejčastější překážky bránící výkonu trestu OPP? (DVO2)

Jednotlivá zjištění získaná prostřednictvím rozhovorů s respondenty pomohou zjistit, zda tito vyjmenovávají spíše jednotlivé problémy a překážky, které se pojí s realizací výkonu trestu OPP, nebo zda v širší míře spíše poukazují na jejich vzájemnou propojenost – a zda současně navrhují jejich určitá řešení a plánují konkrétní kroky k jejich uskutečnění.

Problémy a překážky jsou celospolečensky vnímány jako přirozená součást lidského života. Nejinak je tomu i v případě výkonu trestu OPP, kdy se problémy a překážky objevují jak na úrovni výkladu hmotněprávních ustanovení týkajících se tohoto trestu, tak na úrovni jeho vlastní realizace a výkonu. Zatímco o některých problémech a překážkách se diskutuje již od zavedení tohoto trestu, jiné postupně vyplynuly až v návaznosti na vlastní praxi jednotlivých orgánů činných při ukládání a výkonu příslušného druhu trestu.

Nedostatek motivace

V teorii i praxi se nezřídka diskutuje například otázka souhlasu pachatele s uložením trestu OPP, jenž je ve vybraných státech zakotven jako zákonná podmínka. Jak již bylo výše zdůrazněno, výkon OPP je alternativou trestu odnětí svobody a v žádném případě jej nelze považovat za nedovolenou nucenou práci, a to s ohledem na čl. 9 Listiny základních lidských práv a svobod, jenž se opírá o evropskou Úmluvu o

ochraně lidských práv a svobod.¹⁰⁰ Ale i když se s trestem OPP přímo pojí pozitivní účinky dané smysluplnou prací, jež má vliv na resocializaci pachatelů, nutnou podmínkou je především pozitivní motivace každého jednoho odsouzeného.

To potvrdil i P2, jenž uvedl: „*Víte, pozitivní motivace je fakt klíčová. Pořád dokola se omílá. Vy ji sice můžete navodit. Prostě dobře projednáte všechny podmínky, nezapomenete zmínit možnosti trestu OPP. Zkrátka snažíte se získat souhlas toho odsouzeného, aby mu byl uložen trest OPP. Někdy víte, že vám ho ten člověk udělí jen formálně, ale sám máte pochybnosti, důvodné pochybnosti, abych byl přesnější, zda vážně ten obviněný akceptoval svou vinu a zda je ochoten přijmout trest, který ho čeká. Mnozí z nich jsou nespolehliví, mají problémy s docházkou, chybí jim motivace k práci.*“. Také respondent P4 poukazoval na problematickou otázku motivace, kterou vnímá jako spornou: „*[...] Problém vidím třeba v motivaci. Už ve škole nás učili, že motivátory jsou vnitřní a že odrážejí individuální potřeby, zájmy a hodnoty toho jedince, takže když ten člověk sám nechce, nemáme moc možností to změnit. Někdo si třeba může myslet, že pro odsouzené, kteří mají možnost si svůj trest odpracovat, může být motivací odměna a její výše. Jenže musíte vzít v úvahu, že ti lidi jsou často zadlužení.*“

P3 opakovaně zdůrazňoval, že problém skutečně není v tom, že by odsouzení k výkonu trestu OPP neměli dostatečné schopnosti, ale pracují špatně z nedostatku motivace. „*Já si každý den říkám jedno. Je s tím sakra hodně práce, s tou administrací, s tím zajištěním toho výkonu trestu. A vy se pak musíte zbytečně potýkat s nespolehlivými a naprosto nemotivovanými lidmi. Pak se někteří diví, proč některé subjekty odmítají vykonávat tu roli toho poskytovatele míst pro výkon trestu. Jako máme sice možnost mít k ruce pracovníka, a to bezplatně, ale musíte si uvědomit, že abychom z toho mohli skutečně těžit, tak ti lidi musejí chtít pracovat, chtít ráno vstát, do té práce dojít a předvést tu nějaký výkon. Mnohdy si s kolegy říkáme, jestli to za to vůbec stojí, že bychom mohli najít jiné způsoby.*“

Respondent P5 byl ve svých tvrzeních poněkud optimističtější a uvedl, že je nanejvýš důležité „*podporovat ty odsouzené, aby se s výkonem trestu OPP co nejelegantněji popasovali. Jasně, chybí jim pracovní návyky, často jsou závislí na drogách nebo alkoholu, ale pořád si, myslím, máme způsoby, jak je můžeme podpořit a*

¹⁰⁰ KARABEC, Z., ROZUM, Z. K problematice souhlasu pachatele s uložením trestu obecně prospěšných prací, *Právní praxe* 1998, č. 4, str. 227

stimulovat. Je potřeba lépe volit a zvolit práci, kterou budou dělat, my sami můžeme možná zlepšit způsob, jakým jim tu práci zadáváme. Hodně tady svede i sociální práce a podobně“.

P7 se ve své odpovědi rovněž dotkl problematické motivace a shodně s respondentem P5 se při té příležitosti rovnou zamýšlel nad možnými způsoby současného i perspektivního řešení. *„Narážím dennodenně na nedostatek motivace tento trest řádně vykonat. Ale my nemůže říct, že se těm lidem nechce pracovat, a tím se jednoduše zbavit vlastní odpovědnosti, nás jako pracovníků i celého systému. Pokud chcete, aby byl odsouzený motivován, pak to s ním musíte začít řešit ještě před nařízením trestu. Musíte mu říct, jaké jsou podmínky toho trestu. Jinak je téměř jisté, že vám ten harmonogram práce plnit nebude. Nemá motivaci, proč by měl práci dělat, dělá všechno pro to, aby se jí vyhnul, hodí se marod, no, a tím jasně porušuje podmínky výkonu toho trestu.“*

Respondent P6 stejně jako i další respondenti poukazoval na problematiku chybějící motivace, ale současně hovořil o tom, že když odsouzeným motivace schází, nemusí to nutně vyžadovat složité zásahy na úrovni psychologie. *„Tuhle práci dělám sedm let, letos jsem začal osmý rok, a za tu dobu jsem se toho hodně naučil a hodně věcí jsem si uvědomil. Příčiny demotivace těch odsouzených nejsou tak složité, jak si všichni myslí, a abyste je odstranila, skutečně nepotřebujete být bůhví jaký znalec lidí. Vy prostě musíte najít způsob, jak harmonizovat zájmy těch odsouzených a potřeby organizace, ve které ten trest OPP vykonávají. Nemyslím si, že vždycky ti chlapi, co u nás pracují, by projevovali bytostný odpor k práci, nebo že by byli úplně lhostejní k té práci. Ale vidím to často u svých kolegů, zejména u těch starších, často ani nemají potřebu to těm lidem vysvětlit, neřeknou jim, co se od nich čeká, co přesně mají dělat. Přitom to, že jim všechno pořádně vysvětlíte, dobře jim představíte jejich úkol a co se od nich vyžaduje, pak jim třeba řeknete, jak dobře ten úkol vykonali, to je fakt ta nejprostší varianta, jak ty lidi motivovat.“*

Všichni respondenti (P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7) se jednoznačně shodli na tom, že nezřídka právě velmi negativní zkušenosti s motivací odsouzených vykonat trest OPP jsou též jedním z hlavních důvodů, proč poskytovatelé (subjekty) participující na realizaci výkonu trestu OPP následně tlumí či dokonce zcela ukončují spolupráci s PMS.

Nedostatečné pracovní návyky/pracovní zkušenost, nespolehlivost, nezodpovědnost, lenost a další problémové charakteristiky odsouzených

Respondent P7 s nejdelší profesní praxí, která trvá bezmála sedmnáct let, velmi emotivně hovořil o odsouzených, s nimiž se v průběhu své vlastní praxe setkal. Hovořil o tom, že i přes letité pracovní zkušenosti je pro něj nadále těžké vyrovnat se s tím, když se setkává s odsouzeným, jenž nemá ani životní motivaci, pocit důvěry v sebe sama, ochotu pustit se do něčeho nového, přesvědčení o smysluplnosti svého konání atp., ani motivaci k pracovní činnosti. *„Setkal jsem se za ty roky s mnoha různými lidmi, ale pokaždé se cítím stejně blbě, když k nám přijde nějaký člověk, který to už všechno někdy dávno vzdal. Nemá žádnou motivaci, chuť do života, často jsou to chlapi středních let, ale bez jakékoliv pracovní zkušenosti. Přirovnávám je k takovým rybám. Dokonale se totiž naučili proplovat svým životem z jedné strany na druhou i naším systémem, aniž by se u nich cokoliv změnilo.“*

O nespolehlivosti a nezodpovědnosti odsouzených mluvil respondent P6, když vysvětloval, že v případě obcí tyto často zařazují odsouzeného do nějakého konkrétního pracovního plánu, případně do stabilního a navazujícího procesu. Pokud pak odsouzený následně domluvu poruší, představuje to pro obec poměrně značné komplikace a je to překážka v jejím vlastním působení. *„Když klient nepřijde do práce vůbec, nebo třeba nakonec i přijde, ale stejně uloženou práci odbude, nebo výkon OPP na delší dobu úplně přeruší, často nám ani neřekne proč, pak je to pro nás práce a starost navíc. Musíme doslova na koleni 'ušít' nějaké náhradní řešení, což s sebou v řadě případů přináší i nemalé finanční ztráty. Pak se nám dost těžko třeba nějak mění veřejné mínění. Pořád se snažíme hlásat, jaké mají alternativní tresty pro společnost výhody. Ale všímám si, že někdy i moji kolegové si říkají, jestli obci ti lidi, ti klienti nejsou spíše zátěží.“*

Respondent P4 byl ve svém stanovisku značně kritický a podrobně dal nahlédnout do všech problémů, s nimiž se jejich organizace potýká. *„[...] nejraději bych už nikoho nepřijal. Snažím se mít pochopení a projevovat se vstřícně a nekonfliktně, ale asi půl roku dozadu jsme už podruhé v krátké době řešili, že jeden z pracovníků, kteří k nám byli přiděleni, se snažil v bazaru prodat pracovní nářadí, které mu bylo přiděleno. Když tam neuspěl, tak nám pak tvrdil, že manželka po něm chce přestavět koupelnu, tak si jednoduše několik kusů nářadí vypůjčil. A dodal, že vše by samozřejmě včas vrátil a že z něho zbytečně děláme kriminálního, tak jak se má v očích společnosti napravit, když mu*

házeme klacky pod nohy. Někteří ti lidi jsou líní až hanba, takže nejen že neudělají, co mají, ale ještě vám způsobí víc škody než užitku.“ Respondent P3 hovořil o odsouzených, kteří mají na starosti údržbu veřejných prostranství, úklid či údržbu veřejné budovy. „[...] že nepřijdou, to už nás tolik nepřekvapí. Ale teď si představte, když vám v lepším případě přidělené pracovní nářadí 'jen' zničí, ale když vám ho rovnou ukradnou a vy po nich chcete, aby to nahradili, jo, to si vyslechnete. To si pak říkám, proč to vlastně všechno děláme, komu to prospívá“.

Respondent P7 se zamýšlel nad tím, zdali by např. nebylo vhodné uložit jednomu pachateli v průběhu času v podstatě všechny dostupné alternativní tresty. Zároveň poukazoval na to, že odsouzení (pachatelé) se mezi sebou navzájem povětšinou znají. „K nám už přijdou docela otrkaní. Vědí, co přesně mají dělat, jak se mají zachovat, jak co obejít, jak si počínat [...]“ Respondent P1 vyjádřil své znepokojení z toho, jak fungují české soudy ve spojitosti s přeměnou dohledů. „Přijde pracovník, pracovat se mu moc nechce, ale ví, že soudy u nás pracují tak, jak pracují. Trochu se nám směje, když ho vybízíme, aby pracoval více a lépe. Ví, že mu nic nehrozí, je v klidu.“ Také pracovník P6 v té samé souvislosti uvedl, že považuje stávající systém za naprosto špatně nastavený, když odsouzený, který se záměrně vyhýbá trestu OPP a následně se dopustí dalšího deliktu, se přesto stává předmětem přezkumu, kdy orgány činné v trestném řízení zkoumají možnost opětovného uložení alternativního trestu, např. dalších OPP. „Ať mě fakt nikdo nezkouší přesvědčovat o tom, že se v těchto případech daří, úspěšně daří, abych byl přesný, kompenzovat způsobené škody. Prostě mi nemáme moc nástrojů na to, abychom ovlivnili, jestli se ten člověk rozhodne znovu páchat trestnou činnost.“

Specifické potřeby odsouzených

Další problém spojený s praktickou realizací výkonu trestu OPP, který shodně rezonoval mezi všemi participujícími respondenty (P1–P7), byly specifické potřeby odsouzených. Respondent P4 uvedl: „Často se tu během výkonu těch OPP setkáváme s lidmi, kteří mají problém s užíváním drog nebo alkoholu. Někteří mají i různé zdravotní potíže, ať už fyzického či psychického rázu. Vzpomínám si na jednoho mladého kluka, který u nás nastoupil. Na městském hřbitově měl hrabat spadané listí. Ale řekl, že to v žádném případě nebude dělat, že tam straší a že on ten hřbitov velkým obloukem obchází. Jiný zase říkal, že nemůže chodit pro vodu do truhlíků, protože se jako dítě topil, a vodu teď nemůže ani vidět.“ Respondent P2 se také dotkl dalšího problému, jímž je

laxní přístup odsouzených, kteří se před svým okolím stydí za to, že vykonávají OPP. „Někteří se k nám ani raději nedostaví, jenom aby nemuseli začít s prací.“

3.4.2 Budoucí výzvy a příležitosti

V pořadí třetí výzkumná otázka měla následující znění:

Co podle pracovníků míst výkonu trestu OPP zůstává jako výzva a příležitost do budoucnosti? (DVO3)

Oprávnění a nástroje

Respondenti P3, P4 a P6 spatřují příležitost ve změně dohledu na průběhem trestu ze strany obcí. Poukazovali na skutečnost, že jim v tomto směru nejsou svěřena žádná zvláštní oprávnění. V praxi to znamená, že v podstatě nedisponují žádnými nástroji, abych mohly s odsouzenými jednat např. o tom, proč přidělenou práci nevykonává. Bylo zjištěno, že do budoucna by velmi uvítaly, kdyby např. bylo možné předvolat odsouzeného k provedení určité práce ve prospěch obce buď na určitý konkrétní čas, nebo operativně dle aktuálních potřeb obce. Respondent P3 řekl: „*Když v únoru hodně nasněží, tak naši pracovní nezvládají odklízet všechny chodníky, není to v našich silách. A pak máme opakované stížnosti na to, že senioři, kteří si jdou nakoupit nebo k lékaři, si musí volit senior taxi, protože mají strach po těch chodnících chodit. Kdybych mohl zvednout telefon a některému z těch odsouzených zavolat a požádat ho, aby nám přišel pomoci odklízet sněh, to by obci i jejím občanům dost ulevilo. I ti lidi by se pak na ty odsouzené dívali úplně jinak.*“ Respondent P6 konstatoval, že by považoval za obrát směrem k lepšímu, pokud by se mohla obec s odsouzeným zkontaktovat a využít jeho práci v době, kdy se obec potýká s nějakou nenadálou přírodní katastrofou. „*Při povodních by se nám hodila každá ruka. Máme tu mladé chlapy na OPP, pro ty není problém vzít do ruky lopatu a jít našim občanům v seniorním věku pomoci odklízet všechno to bahno a letité nánosy, co přinesla řeka.*“

Spolupráce míst výkonu trestu OPP a PMS

Odpovědi na tuto výzkumnou otázku se částečně překrývají s odpověďmi na dvě předchozí výzkumné otázky. Také v souvislosti s výzvami a příležitostmi totiž všichni respondenti P1–P7 v nějaké formě zmínili, že do budoucna je skutečně nutné zlepšit spolupráci mezi poskytovateli míst výkonu trestu OPP a PMS. Jestliže budou mít poskytovatelé s přijímáním odsouzených k výkonu trestu OPP veskrze pozitivní zkušenosti, výrazně se tím zvyšuje pravděpodobnost, že tyto pozitivní zkušenosti následně předají dalším poskytovatelům, případně že se podaří získat úplně nové poskytovatele.

Terénní pracovník

Respondenti by rovněž uvítali součinnost osoby, již by bylo možné označit jako terénního pracovníka. Hovoří o tom, že pracovníci míst výkonu trestu OPP v podstatě nemají žádné nástroje k tomu, aby v odsouzených teprve vytvářeli pracovní návyky a motivaci. Respondent P4 se zamýšlel nad tím, že zatímco většina dospělých lidí ráno vstane a nepřemýšlí nad tím, zda se jim chce, či nechce do práce, odsouzení, s nimiž se setkávají, často vnímají svět odlišnou perspektivou. *„Někdy vidíte, jak jsou rozladění, že ráno museli přijít, někteří i říkají, že kdyby byly ve vězení, měli by lepší život.“* Respondent P5 zdůraznil, že mnohdy musí odsouzené učit i naprosto jednoduché pracovní činnosti. *„Oni se snaží být mnohdy kreativní i v těch nejzákladnějších věcech. Některým je úplně jedno, že letitá praxe nějaké systémy prověřila. Oni je neumějí využít. A hrozně se tváří, že objevují Ameriku. Ale my nejsme blbí, je to pro ně jednoduše způsob, jak se vyhnout práci. Prostě se snaží být kreativní, čímž jen víc maskují, že se odmítají naučit nějakou základní činnost. Opravdu jsem se potkal s muži padesát plus, kteří nevěděli, jak se do ruky bere pilka nebo jak nastartovat motorovou sekačku.“* A právě terénní pracovníci by mohli odsouzeným pomáhat potřebné pracovní návyky vytvářet a zároveň pozměňovat jejich dosavadní náhled na páchanou trestnou činnost i nastavení života a životního stylu.

Určitou výzvou je pro pracovníky míst výkonu trestu OPP zajistit či přinejmenším přispět k tomu, aby podpora k vykonání OPP byla dostačující a aby tento trest následně nebyl přeměněn na nepodmíněný trest odnětí svobody. Podle respondenta P2 nelze

opomíjet ani jejich roli. „Myslím si, že i my z naší pozice můžeme nějak přispět k tomu, aby si ti klienti uvědomili, že páčání trestné činnosti má vždy jen velmi omezený efekt s krátkou expirací. Pak se ale musí roky a někdy i celý život potýkat s následky, které jsou hodně negativní.“

3.4.3 Budoucí výzvy a příležitosti

Závěrečná, tedy čtvrtá výzkumná otázka se také částečně překrývala s DVO3, přičemž měla následující znění:

Jaká opatření by měla být podle pracovníků míst výkonu trestu OPP zavedena, aby se zlepšil přístup pracovníků k pracovnímu výkonu a zároveň zvýšila motivace odsouzených k tomu, aby trest vykonali? (DVO4)

Tři prvky: motivace, chuť, vůle

Byť každý ze sedmi participujících respondentů volil jiná slova, lze v jejich výpovědích nalézt jistou shodu. Konkrétně hovořili o tom, že má-li být výkon trestu OPP skutečně efektivní, je nutné, aby se vzájemně propojily tři klíčové prvky.

Podle respondenta P7 platí, že „odsouzený musí mít motivaci, chuť, vůli, říkáte si tomu, jak chcete, se změnit. Pak taky musí projevit určité schopnosti, že je té změny vůbec schopen. A my, jako společnost, i jako zástupci organizací, mu pak musíme poskytnout k tomu příležitost“. P2 uvedl: „Pokud budeme neustále myslet na to, že před námi stojí člověk, co má různé deficiency, které někdo musí dlouze zkoumat a vysvětlovat, pak se daleko nepohneme. Já osobně se zaměřuju na to, jestli ten člověk chce změnit a zlepšit svůj život. Zjišťuju, jaké má silné stránky, co umí, v čem je dobrý, co by mohl společnosti nabídnout [...]“ Podle respondenta P5 nelze ustavičně myslet na případná rizika či dokonce hrozby. „Pokud pořád tomu klientovi dáváte najevo, co má za sebou, jak společnost poškodil, nakonec tomu uvěří, stane se to jeho součástí. Obzvlášť silně to podporuji zejména u velmi mladých lidí.“ Respondent P3 uvedl: „Někdy vidím ty starší kolegy, jak s těma mladýma klukama funguju. Možná je to pro ně poprvé, co je někdo bere, poslouchá je, nevyčítá jim každý špatný krok. Já si myslím, že pokud má ten odsouzený štěstí na opravdu dobrého

pracovníka, má naději, má šanci, že už trestnou činnost dále páchat nebude.“ Jakousi lidskou stránku zdůrazňovali všichni respondenti, když sdělili, že odsouzení u nich vědí, že se na ně mohou obrátit se svými problémy, získat povzbuzení a podporu. Podle respondenta P7 pracovníci míst výkonu trestu OPP přispívají k tomu, že se odsouzení učí, jak lépe komunikovat, jak naslouchat druhému, jak zdravě prosazovat své názory ad.

4 DISKUSE

Získané „poučení“ z názorů a postřehů participujících respondentů, tedy pracovníků míst výkonu trestu OPP, z jejich praxe, lze považovat za jednu z nejsnazších cest k rozvoji efektivnějšího výkonu trestu OPP. Prvním tématem, jež z prezentovaného výzkumného šetření vyplynulo, je ukládání a výkon trestu OPP. Jak se ukázalo, v České republice je tento proces zatížen hned několika dílčími problémy a tématy. Nezřídka je v dané souvislosti ze strany pracovníků míst výkonu trestu OPP poukazováno na nedostatečnou součinnost a komunikaci s PMS. Co do výsledku pak vzniká situace, kdy k pečlivému zhodnocení osoby pachatele, což je také hlavní předpoklad pro výběr vhodných pachatelů, buď nedochází vůbec, nebo se tak děje jen ve velmi omezené míře. To zapříčiňuje jednak to, že výkon tohoto trestu zůstává nerealizován, a jednak to, že následně ve větší míře dochází k návrhům na přeměnu trestu OPP dle ustanovení § 337 trestního řádu.¹⁰¹ Toto zjištění získané na základě rozhovorů s pracovníky míst výkonu trestu OPP by mohlo být srovnáno se zjištěními, která by případně vyplynula po realizaci rozvorů také s probačními úředníky. Zajištění výkonu OPP totiž představuje od jejich zavedení podstatnou část probační služby. Některé metody a postupy je navíc možné shodně uplatnit jak u trestu OPP, tak i u „klasického“ dohledu u podmíněných trestů, popřípadě propuštění z vězení. Navíc v případě, kdy pachatel sice zavinil příčinu k přeměně trestu OPP dle § 65 odst. 3 trestního zákoníku, může soud ve výjimečných případech ponechat trest OPP v platnosti, případně dobu výkonu trestu prodloužit, a to až o šest měsíců. Zároveň s tím stanoví nad odsouzeným na dobu výkonu trestu dohled. Ve spojitosti s OPP se hovoří i o dalším úkolu probačního úředníka ve vztahu k OPP, kdy se probační úředník podílí dohledem na výkonu některých trestních opatření u mladistvých, včetně trestního opatření OPP. Úzká a funkční spolupráce PMS a míst výkonu trestu OPP, je proto nanejvýš důležitá, což opakovaně potvrdili také participující respondenti.

Mezi dalšími problémy, které byly potvrzeny i výsledky zde prezentovaného výzkumného šetření, náleží neochota některých institucí/organizací umožňovat a zajišťovat výkon trestu OPP. Nejčastěji tuto nevůli projevují obce, respektive obecní úřady. Ve většině případů za jejich negativním postojem stojí špatné předchozí zkušenosti, popřípadě obavy z kriminálního chování odsouzených. Pro ilustraci a náhled

¹⁰¹ SCHEINOST, M. et al. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. 176 s. ISBN 978-80-7338-144-8.

mimo české prostředí lze zmínit zkušenosti neziskových organizací z Kanady, které přispívají články do online magazínu Blue Avocado. Ellis¹⁰² v dané souvislosti uvedla, že *„soudy mohou nařídit veřejně prospěšné práce, ale už nemohou nařídit obecně prospěšné organizaci, aby pachatele přijala“*. Při té příležitosti vyjmenovala možné důvody, proč by tyto organizace (ne)měly soudem nařízené pracovníky přijímat. Jako na negativa přitom poukázala na to, že někteří účastníci OPP vnímají neplacenou službu jako trest a budou nakonec nejen naštvaní, ale ke všemu ještě i chudí. Pokud se navíc v jedné organizaci potkají dobrovolníci s odsouzenými, jimž byl nařízen výkon trestu OPP, může to na ně působit veskrze negativně. Jako pozitivum naopak vnímá fakt, že tento proces zavádí do komunitních služeb zcela novou skupinu lidí, kteří mohou organizacím nabídnout svůj talent a perspektivu. *„Můžete přispět k tomu, abyste pachatelům pomohli získat sebevědomí, dobré pracovní návyky, pozitivní pracovní zkušenosti, dobré reference, a dokonce i nové dovednosti.“*¹⁰³ Zároveň v té souvislosti upozornila na to, jak důležitá role těchto organizací/institucí ve skutečnosti je. *„Úspěch pracovníků nařízených soudem závisí na přístupu vaší organizace. Pokud vytvoříte podřadné, omezené úkoly pro dočasnou pomoc bez jakéhokoliv nadšení, to je taky přesně to, co získáte. Pokud však soudem nařízená umístění chápete jako příležitost k budování pozitivních vztahů, budete věnovat pozornost dovednostem každého jednotlivce, rozvíjet zajímavější dobrovolnické role a pozívat k další účasti.“*¹⁰⁴

Jak vyplývá z analýzy výkonu trestu OPP v regionu okresu Karviná z roku 2024, již zpracovala Jana Rychtr Zitková, koordinátorka projektu nazvaného Podpora výkonu alternativního trestu OPP, trest OPP je v současnosti ukládán především pachatelům, *„kteří nemají pracovní návyky, jsou zadlužení, mají problémy s užíváním alkoholu a návykových látek. V důsledku tohoto trendu dochází k vyšší zátěži poskytovatelů, kteří nemají ze svých pracovních náplní zkušenosti s jednáním s typem takových lidí a je pro ně komunikace s těmito klienty velmi zatěžující“*.¹⁰⁵ Na stížnosti na nespolehlivost odsouzených ze strany obcí a institucí/organizací upozorňují například Draštík, Hasch a

¹⁰² ELLIS, S. J. *Court-ordered volunteers perform a wide variety of roles in nonprofits. Susan Ellis discusses when to accept them, and how to do it right.* [online]. 21. 2. 2011 [cit. 2024-03-15]. Available at: <https://blueavocado.org/volunteers/court-ordered-community-service-volunteers-or-prison-labor/>.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ RYCHTR ZITKOVÁ, J. *Analýza výkonu trestu obecně prospěšných prací (OPP) v regionu Karviná.* [online]. srpen 2024 [cit. 2025-03-15]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2025/03/04_avtopp_havirov.pdf, s. 35.

Kabátová.¹⁰⁶ Zdůrazňují přitom, že osoby odsouzené k trestu OPP v řadě případů vůbec nedodržují předem stanovený čas pro výkon OPP, což (opakovaně) vede k porušování harmonogramu tak, jak jej nastavila příslušná obec či instituce/organizace. Stejně tak je běžné, že mnozí odsouzení práci sice vykonávají, ale rozhodně ne zodpovědně, spolehlivě a skutečně kvalitně, a to i když jsou pod trvalou kontrolou. Motivace totiž u mnohých odsouzených není spjata s potřebou příznivého sebehodnocení. Veškeré tyto shora uváděné skutečnosti následně přispívají k tomu, že jsou odsouzení k výkonu trestu OPP vnímání negativně, a sice jako riziko, jež může ohrozit celkový chod obcí/institucí/organizací. Pokud se k popsáním problémům přidají například krádeže ze strany odsouzených, místo výkonu trestu OPP to značně poškozuje, a to nejen v jeho finanční oblasti.

Celkově je možné na základě zrealizovaného výzkumného šetření prohlásit, že ke zlepšení stávajícího stavu či nápravě uvedených nedostatků by jistě mohlo pozitivně přispět i to, pokud by odsouzení získali možnost vykonávat takové činnosti, ke kterým mají bližší vztah a které jsou s to opravdu vykonat, a pokud by skutečně pociťovali, že je k nim přistupováno individuálně s ohledem na jejich vlastní motivaci a celkovou životní situaci. To potvrzuje i zde prezentované vlastní výzkumné šetření a získané výpovědi respondentů, kdy bylo zjištěno, že úspěšnost vykonání trestu OPP je přímo závislá na ochotě a motivaci odsouzených plnit příslušné podmínky a aktivně spolupracovat s pracovníky míst výkonu trestu OPP. Rovněž se ukázalo, že pro samotné odsouzené vykonávající trest OPP je důležité, aby byli ze strany příslušného pracovníka, potažmo celé organizace/instituce povzbuzováni a podporováni, aby si vedli lépe, aby byli vedeni k činnosti a aby pracovník dovedl vytvářet takové klima, jež bude oceňovat zlepšování sebe sama. V daném případě totiž platí velice jednoduché pravidlo, a sice, že úsilí jakéhokoliv pracovníka míst výkonu trestu OPP může být účinné jen natolik, nakolik je i sám odsouzený rozhodnut změnit svůj dosavadní život. Navíc se ukázalo, že je-li odsouzený skutečně přesvědčen, že v rámci výkonu trestu OPP pracuje pro blaho druhých a že právě tímto způsobem získává možnost odčinit předchozí špatné skutky, má to vysoce pozitivní vliv i na tzv. desistenci, což potvrzuje např. Maruna.¹⁰⁷

¹⁰⁶ DRAŠTÍK, A., HASCH, K., KABÁTOVÁ, I. K výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č. 4, s. 20.

¹⁰⁷ MARUNA, S. Desistance and restorative justice: it's now or never. *Restorative justice: An international Journal*, 2016, 289–301.

Podle Dufour et al.¹⁰⁸ se pojmem desistence zpravidla označuje proces, jímž se rozumí konec období, po které se jedinec dopouštěl trestné činnosti.

Vlastní výzkumné šetření ukázalo, že v posledních letech došlo k výraznému posunu v přidělování konkrétního druhu práce. Žádný z respondentů nehovořil o tom, že by byl stávající systém jakkoli omezující. Jeden z respondentů pozitivně zhodnotil fakt, že počínaje rokem 2010 mohou odsouzení vykonávat rovněž kvalifikované práce (tj. „jiné obdobné činnosti“). V praxi to znamená, že dopustí-li se např. vědecký pracovník nedbalostního trestného činu v dopravě, může OPP vykonávat v nemocnici či třeba ve vědeckém ústavu coby pomocný vědecký pracovník. To je významný obrat oproti předešlým letům, kdy např. Hostaš¹⁰⁹ vyzdvihoval, že systém tak, jak je nastavený, diskriminuje osoby, které nejsou schopné fyzické práce, přičemž měl na mysli především odsouzené, kteří jsou zdravotně postižení.

Veškerá shora přijatá opatření následně, jak již v roce 1999, tedy čtyři roky od zavedení trestu OPP do právního řádu České republiky, potvrdili Draštík, Hasch, Kabátová,¹¹⁰ přispívají ke zvyšování podílu vykonaných trestů a zároveň s tím v maximální možné míře eliminují reálné riziko, a sice že instituce/organizace poskytující OPP pozbydou právě z důvodu nekvalitně odvedené práce, případně z důvodu neochoty odsouzených, zájem o pokračující spolupráci.

Jelikož byly za účelem realizace rozhovorů s pracovníky osloveny různé státní a jiné obecně prospěšné instituce, aniž by přitom byl selektován okruh činností, jimiž se zabývají, tedy nebyly kontaktovány výhradně okresní či obecní úřady, ukázalo se, jak pozitivní dopad měla novela č. 265/2001 Sb., jež odstranila nejednoznačnost předchozí právní úpravy a nově kromě vykonávání prací ve prospěch obcí umožnila také vykonávat jiné obdobné práce sledující obecný prospěch.¹¹¹ Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že by za vhodné považovali situaci, kdy by odsouzený mohl vykonávat takové OPP, které by přímo korespondovaly s jeho trestnou činností. Např. odsouzený, jenž

¹⁰⁸ DUFOUR, I. F. et al. *Understanding Desistance from Crime and Social and Community (Re)integration*. 1st ed. New York: Routledge, 2023. ISBN 9781032457192.

¹⁰⁹ HOSTAŠ, J. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Právní rozhledy*, 1999, č. 7, s. 426.

¹¹⁰ DRAŠTÍK, A., HASCH, K., KABÁTOVÁ, I. K výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č. 4, s. 20.

¹¹¹ § 45 odst. 3 trestního zákona.

opakovaně/dlouhodobě poškozoval životní prostředí, by mohl vykonávat trest OPP v organizaci, která se právě ochranou životního prostředí zabývá.

Závěr

Záměrem zde prezentované bakalářské práce bylo šířeji nahlédnout na problematiku trestu OPP, a to nejen v teoretické rovině, ale i v kontextu jeho praktické realizace pohledem pracovníků míst výkonu trestu OPP. Rovněž i na základě realizovaného výzkumného šetření bylo potvrzeno, že trest OPP spočívající v reintegraci pachatelů do společnosti prostřednictvím vykonávání činností a aktivit ve prospěch společnosti jako celku má svůj nezpochybnitelný celospolečenský význam a roli. Pachatel získává možnost, aby napravil to, co bylo trestným činem narušeno. Současně má možnost být prospěšný společnosti. Rovněž bylo zmíněno, že aby se odsouzenému podařilo tento alternativní trest úspěšně dokončit a aby to navíc bylo pro společnost prospěšné, je nutné naplnit hned několik různých faktorů. V rámci realizovaného výzkumného šetření bylo stvrzeno, jak důležitou, ne-li dokonce kruciální roli sehrává motivace odsouzených. Sám odsouzený totiž musí prokázat zájem o vykonávání trestu OPP.

Důležité je v dané souvislosti zdůraznit a vyzdvihnout, že i když bylo sledovaným zájmem výzkumného šetření odpovědět mimo jiné také na otázku, zda a s jakou mírou úspěšnosti plní alternativní tresty (včetně OPP) roli odklonů od trestu odnětí svobody, je potřeba vzít v potaz jistá omezení tohoto záměru. Řada autorů totiž v dané souvislosti hovoří o tom, že metodologicky se jedná o velice náročný úkol, což připodobňují např. k záměru zkoumat, jaký efekt mají OPP na další kriminální dráhu pachatelů. V řadě případů se proto výzkumníci musí omezit pouze na získání „nepřímých“ důkazů. V dané spojitosti se nabízí možnost analyzovat kupř. jednotlivé rozsudky a extrahovat z nich relevantní data atp. Příkladem je studie, již zadalo britské Ministerstvo vnitra ve 2. pol. 70. let 20. stol. Rovněž tehdy byly analyzovány jednotlivé rozsudky, přičemž bylo konkrétně zjišťováno, k jakým konkrétním trestům byli odsouzeni ti, kteří přidělené OPP nevykonali, společně s těmi, kteří podmínky výkonu trestu OPP nějakým způsobem porušili. Ve výsledku bylo zjištěno, že prostřednictvím alternativního trestu se podařilo „odklonit“ pachatele od pobytu ve vězení až ve 45–50 % případů.¹¹² Merrington a Stanley¹¹³ se však ke zjištění, která ministerstvo představilo, stavěli se značnou rezervou, přičemž nejvíce kriticky se vymezovali vůči zvolenému metodologickému

¹¹² MERRINGTON, S., STANLEY, S. Effectiveness: who counts what? In GELSTHORPE, L., MORGAN, R. *Handbook of Probation*. p. 428–458. Cullompton: Willan Publishing, 2007.

¹¹³ Tamtéž.

postupu. Zdůrazňovali především, že se autorům studie nepodařilo přesvědčivě prokázat, že soud skutečně uložil pachateli trest odnětí svobody, pakliže by OPP vůbec neexistovaly. Podobě kriticky však oba jmenovaní hodnotili různé studie, které se snažily zkoumat efekt OPP na základě provedení rozhovorů s probačními úředníky či třeba soudci. Tentýž limit má i zde prezentované vlastní výzkumné šetření, kdy byly realizovány rozhovory s pracovníky míst výkonu trestu OPP. Zjištěné výsledky proto nelze vnímat jako dogma, ale spíše jako jakýsi náhled do praxe výkonu trestu OPP a zkušeností příslušných pracovníků.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. BENNET, Christopher. Satisfying the needs and interests of victims. In: JOHNSTONE, Gerry, VAN NESS, Daniel. *Handbook of Restorative Justice*. Portland: Willan Publishing, 2007, s. 247–267. ISBN 978-1-84392-150-0.
1. BRUCKNEROVÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Právo. Ostrava: Key Publishing, 2007. 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.
2. BUREŠ, Ondřej a kolektiv. *Privatizace bezpečnosti: České a zahraniční zkušenosti*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4592-3.
3. DANDURAND, Y. a kol. *Handbook on Restorative Justice Programmes*. New York: United Nations, 2006. 114 s. ISBN 978-92-1-133754-9.
4. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0462-5.
5. DRAŠTÍK, Antonín, Karel HASCHE, Pavel KUČERA a Stanislav RIZMAN. *Přehled judikatury: Trestné činy proti životu a zdraví / Nutná obrana*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-7357-253-2.
6. DUFOUR, Isabelle F. et al. *Understanding Desistance from Crime and Social and Community (Re)integration*. 1. vyd. New York: Routledge, 2023. ISBN 9781032457192.
7. GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 588 s. ISBN 978-80-7598-554-5.
8. GŘIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. *Ukládání trestů a jejich výkon: sborník příspěvků z konference pořádané PF UK a UOČR dne 4. června 2020*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020. 341 s. ISBN 978-80-7380-833-4.
9. HÁLA, J. *Lexikon moderního vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2024. 127 s. ISBN 978-80-7694-065-9.
10. HAMPLOVÁ, D., KATRŇÁK, T. *Na vzdělání záleží: jak vzdělanostní rozdíly ovlivňují osudy lidí v české společnosti*. Sociologická řada. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018. 228 s. ISBN 978-80-7325-457-5.
11. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
12. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-1862-2.

13. CHRASTINA, Jakub. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5620-9.
14. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Student. Praha: Leges, 2013. 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1
15. JÚZL, M. *Penitenciaristia jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. 384 s. ISBN 978-80-7452-131-7.
16. KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
17. KLEPÁČKOVÁ, Olga, KREJČÍ, Zdeňka, ČERNÁ, Michaela. *Sociální práce na příkladech z praxe*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-247-5283-9.
18. MERRINGTON, Stephen a Stanley, Siobhan. *Effectiveness: who counts what?* In: GELSTHORPE, Loraine a MORGAN, Rod. *Handbook of Probation*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 428–458. ISBN 9781843921954.
19. NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 374 s. ISBN 978-80-7380-651-4.
20. RUBIN, Herbert J., RUBIN, Irene S. *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks: Sage, 2005. ISBN 978-0-7619-2995-9.
21. SCHEINOST, Miroslav a kolektiv. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. 176 s. ISBN 978-80-7338-144-8.
22. SVATOŠ, R. *Kriminologie*. Vysokoškolské učebnice. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 290 s. ISBN 978-80-7380-389-6.
23. ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Teoretik. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
24. ŠTERN, P. OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
25. TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: Jak studovat zločin*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4.
26. URBAN, L. a kol. *Sociální deviace: stav, trendy a souvislosti*. Monografie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. 231 s. ISBN 978-80-7380-962-1.
27. VĚTROVEC, V. a kol. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Komentované zákony. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. ISBN 80-86432-32-7.

28. WILLIG, Ca. *Introducing qualitative research in psychology*. 3rd ed. Maidenhead: McGraw-Hill Open University Press, 2013. 250 s. ISBN 978-0-3352-4449-2.
29. ZEHR, H. *The Little Book of Restorative Justice*. Pennsylvania: Good Books, 2002. 112 s. ISBN 1-56148-376-1.
30. ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

Odborné články

1. HOSTAŠ, Jiří. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Právní rozhledy*, 1999, č. 7, s. 426. ISSN 1210-9126.
2. CHROMÝ, J. *K efektivitě výkonu trestu obecně prospěšných prací*. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. 2006, č. 3. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7237/6603>. [cit. 2025-01-29].
3. KARABEC, Zdeněk, ROZUM, Zdeněk. *K problematice souhlasu pachatele s uložením trestu obecně prospěšných prací*. *Právní praxe*. 1998, č. 4, s. 227.
4. MARUNA, Shadd. *Desistance and restorative justice: it's now or never*. *Restorative Justice: An International Journal*, 2016, roč. 4, č. 3, s. 289–301. DOI: 10.1080/20504721.2016.1243853.

Elektronické zdroje

1. ČT24. *Odsouzení v domácím vězení dostávají nové náramky*. Online. 25. 6. 2024. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/odsouzeni-v-domacim-vezeni-dostavaji-nove-naramky-350568>. [cit. 2025-01-28].
2. ELLIS, Susan J. *Court-ordered volunteers perform a wide variety of roles in nonprofits*. Susan Ellis discusses when to accept them, and how to do it right. [online]. 21.2.2011 [cit. 15.3.2024]. Dostupné z: <https://blueavocado.org/volunteers/court-ordered-community-service-volunteers-or-prison-labor/>
3. Kuštová, D. *Jsou alternativní tresty v trestním právu účinnou náhradou trestu odnětí svobody?* Online. Eprávo, 11. 11. 2024. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/jsou-alternativni-tresty-v-trestnim-pravu-ucinnou-nahradou-trestu-odneti-svobody-118762.html>. [cit. 2025-01-23].
4. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Nejčastěji kladené dotazy: Co je to trest domácího vězení?* Online. 2024. Dostupné z: <https://msp.gov.cz/web/msp/nejcasteji-kladene-dotazy>. [cit. 2025-01-20].

5. MUČKA, J. *Zkoumání zdravotního stavu a dalších podmínek při přeměně trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody*. Online. Eprávo, 23. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zkoumani-zdravotniho-stavu-a-dalsich-podminek-pri-premene-trestu-obecne-prospesnych-praci-v-trest-odneti-svo>. [cit. 2025-01-20].
6. OBROVSKÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Online. 2016. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2016/SPCKC_MTO2/um/Uvod_kvalitativni_v_yzkum.pdf. [cit. 2025-01-22].
7. Preuss, O. *Alternativní tresty v Česku: Tyhle můžete dostat místo vězení: Zákaz činnosti*. Online. Dostupný advokát, 17. 12. 2024. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/alternativni-tresty#zakaz-cinnosti>. [cit. 2025-01-22].
8. Preuss, O. *Specifika trestu domácího vězení*. Online. Dostupný advokát, 25. 7. 2022. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/domaci-vezeni#mladistvi>. [cit. 2025-01-23].
9. Probační a mediační služba. *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025*. Online. 2017. Dostupné z: https://msp.gov.cz/documents/12681/762397/2017_Koncepce_PM_do_roku_2025.pdf/bd17324b-f3b7-4689-9418-760a03f92116. [cit. 2025-01-27].
10. Probační a mediační služba. *Probační a mediační služba spustila elektronický monitoring v ověřovacím provozu v praxi*. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-spustila-elektronicky-monitoring-v-overovacim-provozu-v-praxi/>. [cit. 2025-01-28].
11. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. *Trest obecně prospěšných prací v číslech*. Online. 2022. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-obecne-prospesnych-praci-v-cislech/>. [cit. 2025-01-20].
12. Probační a mediační služba. *Trest obecně prospěšných prací*. Online. 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_opp.pdf. [cit. 2025-01-26].
13. ROZUM, J. a kol. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita*. Online. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2020. Dostupné z: <https://www.iksp.cz/storage/169/464-Zpravy-PMS-pro-ucely-rozhodnuti-v-trestnim-rizeni-kvalita-vyznam-efektivita.pdf>. [cit. 2025-01-29].
14. RYCHTR ZITKOVÁ, J. *Analýza výkonu trestu obecně prospěšných prací (OPP) v regionu Karviná*. [online]. Srpen 2024 [cit. 15. 3. 2025]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2025/03/04_avtopp_havirov.pdf.

15. Schnittker, J. (2014). Psychologické dimenze a sociální důsledky uvěznění. *Anály Americké akademie politických a sociálních věd*, 651(1), 122–138. <https://doi.org/10.1177/0002716213502922>
16. SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. *Penologie – charakteristika*. Online. 2006. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/penologie>. [cit. 2025-01-20].

Legislativní dokumenty

1. ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2003, částka 79.
2. ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2009, částka 11.
3. ČESKO. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 2000, částka 74.
4. ČESKO. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: *Sbírka zákonů*, Česká republika. 1961, částka 66.

Ostatní zdroje

1. *Zdokonalování implementace evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních: doporučení (2000)22 vydané Výborem ministrů Rady Evropy 29. listopadu 2000 a zpráva*. Prameny. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-733-8015-3.

SEZNAM ZKRATEK

DVO	Dílčí výzkumná otázka
HVO	Hlavní výzkumná otázka
IPA	Interpretativní fenomenologická analýza
OPP	Obecně prospěšné práce
PMS	Probační a mediační služba

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1

PŘÍLOHA Č.1

Scénář rozhovoru

Seznam otázek pro pracovníky míst výkonu trestu OPP

Délka praxe: _____

Převažující agenda: _____

1. Uveďte prosím, s jakými problémy se vy sama/vy sám z pozice pracovníka míst výkonu trestu OPP nejčastěji potýkáte v rámci praktické realizace výkonu trestu OPP.
2. Jaké jsou podle vašeho názoru a z vašeho osobního pohledu nejčastější překážky, které brání úspěšnému výkonu trestu OPP?
3. Co podle vaše názoru zůstává v kontextu výkonu trestu OPP největší výzvou a příležitostí do budoucna?
4. Jaká konkrétní opatření by na základě vašich profesních zkušeností měla být zavedena, aby se tím zlepšil přístup pracovníků k pracovnímu výkonu a zároveň aby se zvýšila motivace odsouzených k tomu, aby trest skutečně vykonali?